

“

***Çatışma veya güvensizlik
durumlarındaki din veya
inanç azınlıklarına
mensup kişilerin hakları***

***Din veya inanç özgürlüğü Özel
Raportörünün raporu***

”

1988

PİR SULTAN ABDAL KÜLTÜR DERNEĞİ
Antalya Şube

Çatışma veya güvensizlik durumlarındaki din veya inanç azınlıklarına mensup kişilerin hakları

Din veya inanç özgürlüğü Özel Raportörünün raporu

PİR SULTAN ABDAL KÜLTÜRÜ DERNEĞİ ANTALYA ŞUBE

1257. Sok. 14/1 Muratpaşa/Antalya

+90 (542) 527-2015

hasibeakpinar915@gmail.com

Ali Rıza ÇANGIRILIOĞLU

Banu BOZDEMİR

ANTALYA 2022

“Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. İçeriğinden yalnızca Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Antalya Şubesi sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır”

Düzeltilmemiş Ön Versiyon

Dağıtım: Genel
2 Mart 2022

Orijinal: İngilizce

İnsan Hakları Konseyi

Kırk dokuzuncu oturum

28 Şubat - 1 Nisan 2022

Gündem maddesi 3

**Kalkınma hakkı dahil medeni, siyasi,
ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ve
tüm insan haklarının geliştirilmesi ve korunması**

Çatışma veya güvensizlik durumlarındaki din veya inanç azınlıklarına mensup kişilerin hakları

Din veya inanç özgürlüğü Özel Raportörünün raporu

Özet

Bu raporda din veya inanç özgürlüğü Özel Raportörü Ahmed Shaheed, din veya inanç azınlıklarının çatışma veya güvensizlik durumları arasındaki farklı deneyimlerini belirlemektedir. Rapor, çatışmalarda azınlıklar tarafından deneyimlenen belirli ihtiyaçları ve zafiyetleri araştırmakta ve bağlamsal analiz yoluyla söz konusu zafiyetlerin neden ve nasıl ortaya çıktığını incelemektedir. Rapor için derlenen kanıtlar, din ile çatışma arasındaki ilişkiyi abartan ve barışın tesisi olasılıklarını gölgeleyen ve zayıflatan şiddete ve güvensizliğe katkıda bulunan çeşitli etkenleri (siyasi, sosyal ve ekonomik) göz ardı eden söylemleri sorgulamaktadır. Ayrıca, dini ya şiddet ya da barışın tesisi için bir kaynak olarak tanımlayan yaygın söylemsel ikiliklere karşı çıkmaktadır.[1] Rapor, krizler sırasında din veya inanç azınlıklarının haklarını korumaya ve geliştirmeye ve kapsayıcı barışın tesisi çabaları için zemin oluşturmaya yönelik tavsiyelerde bulunmaktadır.

* Mevcut rapor, en yeni bilgileri kapsamak üzere son teslim tarihinden sonra sunulmuştur. Özel Raportör, rapor için Rose Richter, Christine Ryan, Jennifer Tridgell, Mathilde Renaud ve Ben Greenacre tarafından gerçekleştirilen mükemmel araştırma için teşekkür eder. Yaptığı katkılar için BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinden Damianos Serefidis'e de teşekkür eder. Ayrıca katkıları için Kıdemli Araştırmacılarına ve Araştırma Görevlilerine teşekkür eder

1 https://www.thebritishacademy.ac.uk/documents/325/Role-of-religion-in-conflict-peacebuilding_0_0.pdf.

I. GİRİŞ

1. Çatışmalar, şiddet ve güvensizlik son on yılda zorla yerinden edilen kişilerin sayısını daha önce görülmemiş düzeylere çıkararak 2020 yılında dünya genelinde 82,4 milyon kişiyi etkilemiştir.[2] Karmaşıklığı ve süresi artan insani krizler şu anda ortalama dokuz yıldan fazla sürmektedir,[3] COVID-19 salgını da dünya genelindeki hassasiyetleri daha da artırma tehdidi doğurmaktadır. Son yıllarda, çatışma[4] ve güvensizlik[5] durumlarındaki artış her dinden ve inanç sisteminden toplulukları etkilemiş ve bu toplulukların din veya inanç hürriyeti dahil olmak üzere temel insan haklarından yararlanmalarına zarar vermiştir. Bu kriz ve çatışmaların bazıları, bazen farklı inançlara mensup kişileri veya aynı dini öğretilere mensup hasımları kapsayan dini bir boyuta sahiptir. Bununla birlikte, ilgili diğer etkenleri ve güdülerini hariç tutarak, dinin çatışmalardaki veya barışın sağlanmasındaki rolünü gereğinden fazla abartmamak önem taşımaktadır.[6] Bu yaklaşım çoğu kez indirgeyici bir yaklaşımdır ve din veya inanç azınlıklarının mensupları dahil olmak üzere çatışma ve krizlerden etkilenen kişilerin yaşamlarını etkileyen güçlükleri perdelemektedir.
2. Bazı kişiler, şiddet davranışlarını gerekçelendirmeye yönelik bir harekete geçirme aracı veya uzlaşma ve barışın tesisi çabalarının dayandığı bir değerler kaynağı olarak dini kullanır. Ayrıca din ve inanç, azınlıkları krizler sırasında kaçmaya mecbur edebilecek düşmanlık, ayrımcılık ve şiddet eylemleri ile hedeflemeye yönelik - genellikle etnik köken, toplumsal cinsiyet, ırk ve siyasi bağlar gibi diğer belirteçler ile kesişen - bir kimlik belirteci görevi de görebilir. İnsanlara ve dini mekanlara dahil olmak üzere mülklere yönelik şiddet düzensiz veya sistematik olabilir ve hatta vahşet suçları düzeyine çıkabilir. Devlet ve devlet-dışı aktörler, stratejik bir bölgede buldukları için azınlıkları hedef alabilir ve bu azınlıkları bu bölgelerden çıkarmaya veya ortadan kaldırmaya teşebbüs edebilir. Bazı durumlarda, bir azınlık topluluğuna mensup silahlı gruplar, haklarından mahrum edildiklerini, ezildiklerini veya savunmasız olduklarını düşündükleri belirli bir gündemi kabul ettirmek için toplanabilir ve bu nedenle bir çatışmanın tarafı olabilir. Failler, soykırım suçu işleyerek belirli bir topluluğun varlığını tehdit eder. Bununla birlikte daha genel olarak, din veya inanç azınlıkları, inanç kimliklerinden ziyade devam eden çatışmalar veya güvensizlik nedeniyle diğer insanlar ile birlikte etkilenebilir.
3. Birleşmiş Milletler ("BM") Güvenlik Konseyinin 2019 yılındaki silahlı çatışmalarda dini azınlıkların güvenliğinin ve emniyetinin geliştirilmesi ile ilgili Arria-formülü toplantısı dahil olmak üzere BM sisteminin içinde ve dışında, din veya inanç özgürlüğü ile güvenlik arasındaki bağlar konusunda yeni ortaya çıkan bir tartışma mevcuttur. Politika yapıcılar, inancın çatışmalara katkıda bulunma veya çatışmaları önleme konusundaki rolü hakkında geniş genellemeler yapmaktan kaçınmalı ve din veya inanç özgürlüğüne yönelik ihlaller ile şiddet içeren çatışmalar arasında nedensel ilişkiler olduğunu varsaymamalıdır.[7] Bununla birlikte politika yapıcılar, kimlikleri nedeniyle en azından kısmen doğrudan hedef alındıkları durumlar dahil olmak üzere, çatışmaların din veya inanç azınlıkları üzerindeki önemli etkisi konusunda endişe duymalıdır.

[2]<https://www.unhcr.org/flagship-reports/globaltrends/>.

[3]<https://ec.europa.eu/jrc/en/news/humanitarian-crisis-around-world-are-becoming-longer-and-more-complex>.

[4]Uluslararası hukukta genel olarak tanımlanan şekilde, uluslararası nitelikli olmayan silahlı çatışmalar ile uluslararası silahlı çatışmalar. Örneğin bkz. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>.

[5]"Güvensizlik, çatışma ve şiddet (...) ile karşı karşıya kalan bir hükümetin vatandaşlarının, kurumlarının ve kuruluşlarının esenliklerine ve topluluklarının refahına yönelik tehditlere karşı korunmalarını sağlayamadığı veya sağlamadığı zamanlarda ortaya çıkar. Bu tür tehditler Devletin kendisinden veya Devlet-dışı aktörlerden kaynaklanabilir. Bazı ülkelerde organize suç, kaçakçılık, sivil itaatsizlik ve terörizm, şiddetin ve güvensizliğin ana kaynakları olarak silahlı çatışmanın yerini almıştır." https://www2.ohchr.org/english/ohchrreport2012/web_en/allegati/7_Violence.pdf, sf. 64.

[6]https://www.thebritishacademy.ac.uk/documents/325/Role-of-religion-in-conflict-peacebuilding_0_0.pdf.

[7]<https://www.stimson.org/2021/violence-based-on-religion-or-belief-taking-action-at-the-united-nations/>.

4. Bir din veya inanç topluluğuna yönelik hoşgörüsüzlük aynı zamanda toplumun tamamına zarar verir ve evrensel eşitlik ve insan onuru değerlerini zayıflatır. Bu rapor, azınlıkların haklarını daha iyi koruyan ve destekleyen bir insan hakları yaklaşımını geliştirmeye ve çatışma ve güvensizlikten barışa doğru kapsayıcı geçişler için bir zemin oluşturmaya yönelik tavsiyelerin yanı sıra, politikaları ve pratik çabaları şekillendirmeye yönelik kanıta dayanan analizler içermektedir. Özel Raportör, yetki alanı ile tutarlı olarak, toplumsal cinsiyete özgü suistimalleri tanımlama ve tavsiyelerde bulunma konularında bir toplumsal cinsiyet merceği kullanmayı benimsemiştir.

II. ÖZEL RAPORTÖRÜN FAALİYETLERİ

5. Özel Raportör, Bahai topluluklarının dört Devlette yaşadığı artan güvensizlik koşullarını araştırmak amacıyla iki günlük bir sempozyum düzenlemiştir. Katılımcılar arasında Bahai topluluklarının temsilcileri, sivil toplum, Hükümetler, uluslararası örgütler ve BM uzmanları yer almıştır. Söz konusu sempozyumun sonuç belgesi, Özel Raportörün çeşitli paydaşlara yönelik tavsiyelerini içermektedir.[8]

6. Özel Raportör, Yahudi topluluklarının antisemitizmle mücadelede karşılaştıkları olumlu gelişmeler ve kalıcı zorluklar dahil olmak üzere antisemitizmle mücadeledeki eğilimleri araştırmak amacıyla iki günlük bir uzman istişaresi[9] sırasında sivil toplumla işbirliği yapmıştır. Özel Raportör, bu değerlendirmeye dayanarak, BM Genel Kurulunun 74üncü oturumuna sunduğu raporunda yer alan tavsiyelerin uygulamasını geliştirmek amacıyla çeşitli paydaşlarla birlikte çalışacaktır.[10]

7. Özel Raportör, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonunun Müslümanlara Yönelik Irkçılık ve Ayrımcılığı Önleme ve Bunlarla Mücadeleye ilişkin 5 Numaralı Genel Politika Tavsiye Kararı için gerçekleştirdiği istişarelere katılım dahil olmak üzere, İslamofobi/Müslüman karşıtı nefretle mücadele konusundaki 2021 raporunun[11] takip çalışmalarında yer almıştır.

8. Özel Raportör, raporlarında yer alan tavsiyeleri geliştirmek için Üye Devletler, BM Soykırımı Önleme ve Koruma Sorumluluğu Bürosu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu ve bir dizi sivil toplum kuruluşu ile ilişki kurmuştur.

9. Özel Raportör, raporlarında ve Tebliğlerinde belirtilen ve ülke ziyareti taleplerinin kabul edilmediği bazı ciddi endişe verici durumları, sivil toplumla bağlantı kurma yoluyla izlemeye devam etmektedir.

10. Eylül 2022'de Genel Kurula sunacağı raporunda, Yerli halkların din veya inanç özgürlüğü haklarını kullanırken ve bu haklarından yararlanırken karşılaştıkları engeller incelenecektir.

III. METODOLOJİ

11. Özel Raportör, mevcut raporu şekillendirmek için, Kasım 2021 ve Ocak 2022 arasında beş coğrafi bölgenin tümünden paydaşlarla çevrimiçi 37 istişare ve 16 ikili toplantı gerçekleştirmiştir. Katılımcılar arasında hak ihlallerinin mağdurları, insan hakları savunucuları, inanç önderleri ve nüfuz sahibi kişiler, politika yapıcılar, akademisyenler, hukukçular, BM bürolarının temsilcileri ve diğer hükümetler arası ve uluslararası kuruluşların yetkilileri yer almıştır. Özel Raportör, görüş almak için yaptığı çağrıya yanıt olarak Devletlerden, sivil toplumdaki ve bireylerden toplam 64 görüş almış ve incelemiştir. Özel Raportör, zaman ayıran ve görüşlerini bildiren herkese en derin teşekkürlerini sunar.

[8] <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Religion/Annex-Bahai-minority.docx>.

[9] <https://www.jbi-humanrights.org/JBI%20SR%20FORB%20Antisemitism%20Consultation.pdf>.

[10] A/74/358.

[11] A/HRC/46/30.

12. Bu raporun hazırlandığı sırada, azınlık sorunları Özel Raportörünün de altını çizdiği gibi, din veya inanç azınlıklarının küresel olarak çatışma ve güvensizlik sırasında kapsamlı veya ayrıştırılmış verileri kaydetme deneyimlerinin yaygın olarak kabul edilmiş eksikliği, önemli bir metodolojik zorluk olmuştur.[12] Araştırmacılar ve hak gözlemcileri, çatışma bölgelerinde veri toplamanın önündeki başlıca zorluk olarak güvenlik risklerini, bunun yanı sıra azınlıkların sonuçlarından korkmaları nedeniyle katılım konusunda isteksiz olmalarını göstermiştir. Üstelik, araştırmacılar demografik bilgileri toplarken inanç kimliğini görmezden gelebilir veya taraflı olabilir. Bu rapor din veya inanç azınlıklarını ilgilendiren her çatışma veya güvensizlik durumunu analiz etmeyi değil, daha çok bu azınlıkların deneyimlerinde temel konuları belirlemeyi ve etkilenen topluluklardan alınan açıklayıcı örnekler sunmayı amaçlamaktadır.

IV. YASAL ÇERÇEVE

13. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin (“ICCPR”) 18inci Maddesi ile İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 18inci Maddesinde güvence altına alınan ve 1981 Din veya İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirgesinde (“1981 Bildirgesi”) ayrıntılı olarak açıklanan din veya inanç özgürlüğü hakkı, herhangi bir inanca mensup olan veya hiçbir inanca mensup olmayan[13] kişileri, gerek bireysel olarak gerekse diğer kişilerle bir topluluk içinde, alenen veya mahrem bir şekilde kendi tercih ettikleri bir din veya inanca sahip olmaları ve bunu açıklamaları konusunda korur. Din veya inanç azınlıklarına mensup kişiler yalnızca ICCPR’de ve diğer insan hakları belgelerinde yer alan tüm haklardan bireysel olarak yararlanma hakkına sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda “kendi dinlerini açıklama ve uygulama” haklarını kapsayan ICCPR’nin 27nci Maddesi ve Ulusal veya Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi (“1992 Bildirgesi”) kapsamındaki belirli grup haklarından bir azınlık olarak yararlanır. Gerek çatışma gerekse barış zamanlarında, taraf Devletlerin din veya inanç azınlıklarının varlığını, kimliğini, eşitlik ve ayrımcılığa uğramama haklarını koruması ve kültürel, dini, sosyal, ekonomik ve kamusal yaşama ve ayrıca kendilerini etkileyen kararlara etkin bir şekilde katılma haklarını güvence altına alması gereklidir.[14] İnsan haklarının birbirlerine bağımlı, bölünemez ve devredilemez olmaları nedeniyle, din veya inanç özgürlüğü temel eşitlik, ayrımcılık yapmama ve zorlamama ilkeleriyle iç içe geçmiştir ve düşünce ve ifade özgürlüğü, barışçıl toplanma ve örgütlenme ve eğitim hakları dahil olmak üzere diğer haklarla örtüşür. Ancak bu rapor, söz konusu yükümlülüklerle karşın din veya inanç azınlıklarına yönelik birçok endişe verici ayrımcılık ve şiddet vakasını belgelemektedir.

14. Özel Raportör, din veya inanç azınlıklarının haklarının, azınlığın Devlet tarafından veya teolojik olarak tanınmasına veya diğer statülere bağlı olmadığını hatırlar.[15] Azınlıklar, Devletin azınlıkları tanıyıp tanımamasına bağlı olmaksızın bu grup haklarından yararlanır. Ancak uygulamada, uluslararası insan hakları hukukunda (“UİHH”) kimlerin bir “azınlık” olduğunun anlaşılması konusunda çok az tutarlılık vardır; bu da söz konusu azınlıkların haklarının hayata geçirilmesinde bir “engel” oluşturmaktadır.[16] Özel Raportör, bu raporun amaçları açısından, azınlık sorunları Özel Raportörünün “azınlık” çalışma tanımını kullanmaktadır.[17]

15. UİHH, ister uluslararası insani hukukun (“UİH”) da geçerli olduğu silahlı çatışma durumları isterse güvensizlik veya barış zamanı dahil olmak üzere bu eşğin altında kalan durumlar olsun, her zaman geçerlidir.[18] Bununla birlikte Devletler, bir din veya inanca sahip olma veya benimseme hakkını asla kısıtlayamaz; ancak, söz konusu sınırlamanın yasallık, meşruluk ve orantılılık testlerini karşılaması ve niyet veya etki bakımından ayrımcı olmaması şartıyla, yasayla öngörülen ve kamu düzenini ve güvenliğini korumak için gerekli olan durumlar dahil olmak üzere ICCPR’nin 18(3) Maddesinde tanımlanan son derece nadir vakalarda din veya inancını açıklama özgürlüğünü

[12] A/71/254, paragraf 16

[13] CCPR/C/21/Rev.1/Add.11, paragraf 1-2.

[14] 1992 Bildirgesi, madde 1-4; Çocuk Hakları Sözleşmesi, madde 30; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (“CEDAW”). Ayrıca bkz. 1981 Bildirgesi, madde 2; https://www.ohchr.org/Documents/Publications/MinorityRights_en.pdf.

[15] A/HRC/22/51, paragraf 19; A/75/385, paragraf 11.

[16] A/74/160, paragraf 21.

[17] A/74/160, paragraf 53.

[18] A/HRC/28/66 paragraf 47, 56-57, CCPR/C/GC/36, paragraf 64.

kısıtlayabilir.[19] Özel Raportör, din veya inanç azınlıklarının haklarının ihlal edilmesinin vahşet suçları teşkil edebileceğini hatırlatarak, bir grubun dini kimliği nedeniyle hedef alınmasının suçun bir unsurunu oluşturabileceğini[20] ve çatışmalar sırasında dini mekanlara kasıtlı olarak saldırmanın son derece sınırlı koşullar haricinde[21] uluslararası ceza hukukunu[22] ve UİH'yi[23] ihlal edebileceğini belirtir.

V. TEMEL BULGULAR

A. Din veya inanç kimliklerinin araçsallaştırılması

16. Birçok çatışma analisti, insan hakları savunucusu ve inanç topluluğu, dinin bir faktör olmadığı zamanlarda bile, aktörlerin çatışma ve güvensizlik durumları sırasında kendi gündemlerini ileriye taşımak için dini kimlikleri sıklıkla araçsallaştırdığını ileri sürmektedir. Örneğin Nijerya'da etnik-dinsel gerilimler çatışmanın öncelikli bir özelliği olmamakla birlikte, farklı gruplar bu gerilimleri “siyasi amaçlarla” veya “insanları kendi davaları için harekete geçirmek” amacıyla kullanmaktadır.[24] Bazı muhataplar, stratejik olarak bölücü olabileceği ve dikkatleri başka yöne çekebileceği için krizler sırasında dinin üzerinde çok fazla durulmasına karşı uyarıda bulunmaktadır.[25] İsrail'den ve İşgal Altındaki Filistin Topraklarından (“İAFT”) bazı insan hakları uzmanları, dini azınlıklara odaklanmanın Filistin halkını inanç görüşlerine göre stratejik olarak bölme amacı güdebileceğini ve dikkatleri çatışmaya neden olan sorunlardan başka yöne çekebileceğini ileri sürmüştür. Afganistan'da, çatışmalardan etkilenen topluluklar, Taliban'ın toplulukları bölmek ve birleşik bir direniş olasılığını baltalamak için dini farklılıklar üzerinde duracağı konusundaki endişelerini belirtmiştir.

17. Özel Raportör, nefret söyleminin hassas ortamlarda azınlıklara yönelik zararlı gerçeklikler oluşturma veya bunları daha da kötüleştirme gücüne dikkat çekmektedir.[26] Hindistan'da, Hristiyan ve Müslümanlara karşı “pirinç torbası için dinden dönenler”[27] gibi aşağılayıcı hakaretlerin ve Müslüman erkeklerin Hindu kadınlarla dinlerinden dönmeleri için evlendiği (“aşk cihadı”)[28] şeklindeki komplo teorilerinin yaygınlaşması, ayrımcılığın sadece hoş görülmeyip siyasi liderler tarafından onaylandığı bir ortamı teşvik etmektedir. Son yıllarda, ülkedeki çeşitli makamlar Hristiyan ve Müslümanları hedef alan din değiştirme karşıtı yasaları kabul etmiştir.[29]

18. Din veya inanç topluluklarının “yabancılar” veya yabancılarla bağlı olarak gösterilmesi bu topluluklara karşı bir harekete geçme nedenidir, şüphe, korku ve ayrımcılığı güçlendirir ve din veya inanç azınlıklarını daha korku içinde ve şiddete açık bir hale getirir. Afganistan'da otorite sahibi kişiler ve bazı siviller, yerli halk olmalarına rağmen Sihleri ve Hinduuları Hindistan'a sadık olarak nitelmiştir.[30] Yemen'de ise bir Husi lideri, Bahaileri İsrail casusu olarak nitelendirerek bu topluluğu bilfiil zarara açık bir hedef haline getirmiştir.[31] Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk bölgelerinde, de facto yetkililer düzenli olarak Mormon Kilisesi ve Yehova Şahitleri gibi “geleneksel olmayan” Hristiyan cemaatlerini Ukrayna ve “Batı çıkarları” için casusluk yapmakla suçlamaktadır.[32]

[19] ICCPR, madde 18(3). Ayrıca bkz. A/73/362 paragraf 51.

[20] Uluslararası Ceza Mahkemesinin Roma Statüsü (“Roma Statüsü”), madde 6 ve 7(1)(h).

[21] Yani, dini mekanlar askeri hedeflere dönüştürüldüğünde.

[22] A.g.e., madde 8(2)(b)(ix).

[23] 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokoller: Protokol I, madde 53, 85 (4)(d); ve Protokol II, madde 16.

[24] A/HRC/28/64/Add.2, paragraf 26-31.

[25] İstişareler - İsrail ve İAFT; Afganistan.

[26] <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24934&LangID=E>, paragraf 8.

[27] İstişare - Hindistan (Cemmu ve Keşmir).

[28] A/HRC/46/30, paragraf 20.

[29] <https://www.nytimes.com/2021/12/22/world/asia/india-christians-attacked.html>.

[30] İstişare - Afganistan.

[31] İstişare - Yemen.

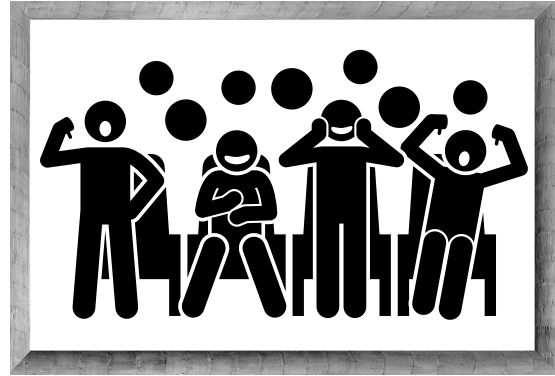
[32] İstişare - Ukrayna.

19. Devlet ve Devlet-dışı aktörler, çatışma veya güvensizlik durumları sırasında sıklıkla din veya inanç azınlıklarına karşı harekete geçmektedir. Ancak bazı durumlarda, düşmanlıklara katılmak üzere azınlıkların bazı mensuplarını da harekete geçirmektedir. İster yayılmaya, ister kendilerini korumaya isterse sıkıntılarını gidermeye çalışsınlar, bu kişilerin düşmanlıklara dahil olmaları söz konusu azınlık grubuna mensup herkes için riski büyük ölçüde artırmaktadır. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Séléka hareketi, Müslüman ve etnik azınlıkları saflarına çekmek için uzun süredir var olan siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel sıkıntılardan istifade etmiştir. On yıllardır süren sosyal dışlanmışlık ve ekonomik az gelişmişlik Kuzey Yemen'de Husilerle doruğa ulaşan Şii Zeydi hareketinin büyümesini teşvik etmiştir.[33] Güvensizlik arttıkça, genellikle bazı aktörlerin de teşviikiyle azınlıklar kendilerini korumak için “taraf seçmek” zorunda olduklarını düşünebilir. Muhaplar, Suriye'deki yetkililerin Hristiyan ve Dürzi azınlık önderleriyle bu doğrultuda ilişkiler geliştirdiğini, aynı zamanda “azınlıkların koruyucusu” olarak kendilerini meşrulaştıran daha geniş kapsamlı bir söylemi ilerlettiğini bildirmektedir.[34] Yabancı Devletlerin askeri müdahalelerini haklı göstermek ya da örtbas etmek için bu tür söylemleri benimsedikleri ileri sürülmektedir.[35]

20. Din veya inanç azınlıkları, devlet şiddetine veya dezavantajlarını daha da güçlendiren yasal reformlara karşılık olarak protesto için sokaklara da çıkabilir ve bazen hükümet güçleriyle şiddetli biçimde çatışabilir. Paydaşlar, Endonezya Hükümetinin Endonezya'nın ağırlıklı olarak Hristiyan olan Batı Papua bölgesindeki (“Batı Papua”)[36] bağımsızlık yanlısı bir hareketi şiddet kullanarak bastırmasının protestoları harekete geçirdiğini bildirmiştir. Ağustos ve Eylül 2019 arasında protestocular ile güvenlik güçleri arasında meydana gelen müteakip çatışmalarda en az 40 kişinin öldüğü ileri sürülmektedir.[37]

21. Dijital platformlar, avam şiddeti de dahil olmak üzere din veya inanç azınlıklarına fiili zarar verilmesini teşvik eden nefret söylemlerinin oluşturulması ve yayılması için popüler bir ortamdır.[38] Hindistan'daki özellikle siyasi olarak sözünü sakınmayan Müslüman kadınları kamusal hayattan çekilmeye zorlamak amacıyla sahte “açık artırmalara” çıkarmayı destekleyen internet siteleri gibi çevrimiçi faaliyetler de kesitler arası zararlara neden olabilir. [39]

22. İnanç azınlıklarına yönelik nefret söylemi, eğitim müfredatlarında da açığa çıkarak gelecek nesilleri etkilemektedir. Muhaplar, Yemen'de Husilerin elinde bulunan bölgelerdeki liderlerin, okul müfredatını yalnızca kendi İslam anlayışlarını yansıtacak şekilde değiştireceklerini bildirmiştir.[40] Aynı şekilde Pakistan'da, paydaşlar daha önce Hristiyan ve Hindu öğrencilere verilen ders kitaplarında bu azınlıklardan “İslam düşmanı”[41] olarak bahsedilerek gelecek nesillere hoşgörü yerine nefret aşılandığını belirtmiştir.[42] Son yıllarda, müfredat reformu girişimleri son derece siyasileşmiş durumdadır.

[33] https://carnegieendowment.org/files/war_in_saada.pdf.

[34] İki Taraflı - Suriye uzmanı; İstişare - Suriye.

[35] İstişare - Suriye.

[36] İstişareler - Batı Papua.

[37] <https://www.hrw.org/news/2019/09/07/indonesia-investigate-deaths-papuan-protesters>;

<https://www.hrw.org/news/2019/10/07/indonesia-investigate-riot-deaths-papua>;

<https://humanrightspapua.org/wp-content/uploads/2021/12/HumanRightsPapua2021-ICP.pdf>.

[38] https://www.sfcg.org/wp-content/uploads/2021/07/SearchForCommonGround_Handling-harmful-content-online-report_April-2021.pdf.

[39] <https://www.nytimes.com/2022/01/03/world/asia/india-auction-muslim-women.html>.

[40] İstişare - Yemen.

[41] İstişare - Pakistan.

[42] İstişare - Pakistan.

B. Azınlıkların varlığını, kimliğini veya inançlarını açıklayabilmelerini tehdit eden zararlar

23. Devlet ve Devlet-dışı aktörler, çoğu kez toplulukların tamamını yok ederek, sürerek veya başka bir şekilde yerinden ederek hedeflerini gerçekleştirmeye çalışır.[43] Azınlıklara zarar vermek için sıklıkla din veya inanç kimliklerini hedef alırlar, bu azınlıkların insan haklarını kısıtlamaya veya bir topluluğu yerinden etmeye veya ortadan kaldırmaya yönelik araçlar (örneğin şiddet, sindirme ve ayrımcı mevzuat) kullanırlar. Myanmar'ın, yaygın ve çoğu zaman ayırım gözetmeyen bir şiddet uygulayarak, Rohingya topluluklarını yok etmeye veya Rakhine Eyaletinden çıkarmaya yönelik sistematik bir kampanya yoluyla Rohingya toplumuna karşı soykırım suçu işlediği ileri sürülmektedir. [44]

24. Çatışmalar sırasında, silahlı aktörler bazen toplumun moralini, direncini veya bütünlüğünü zayıflatmak için din veya inanç azınlığı topluluklarının önderlerine ve “nüfuz sahibi kişilerine” şiddetle saldırır. Yemen'de Husiler, dini önderleri, nüfuz sahibi kişileri ve topluluk üyelerini keyfi olarak gözaltına alma yoluyla şantaj yaparak Yahudi ve Bahai topluluklarını ülkeden ayrılmaya zorlamıştır; bu durum Bahai nüfusunu olumsuz etkilemiş ve 2016 yılında ülkede bulunan yaklaşık 1.500-2.000 kişilik Yahudi nüfusundan sadece bir Yahudi kalmıştır.[45] Şu anda sürgünde yaşayan Yemenli bir Bahai, süresiz hapis ya da ülkesini sonsuza dek terk etme arasında karar vermeye zorlandığını anlatmıştır.[46] Myanmar'da Tatmadaw'ın (Myanmar Silahlı Kuvvetleri), etnik-dinsel azınlıklardan dini önderleri ve nüfuz sahibi kişileri keyfi olarak gözaltına aldığı, işkence ettiği ve öldürdüğü söylenmektedir.[47] Gözlemciler söylentilere göre bir müezzinin (Müslümanları namaza çağıran kişi), toplulukların moralini bozmak için bir caminin içinde asıldığını bildirmiştir. Kaçın toplumundan bir Hristiyan papazın cesedi de kelepçelenmiş ve dövülmüş olarak bulunmuştur.[48] Afganistan'da, Irak ve Şam İslam Devleti (“İŞİD”) ile bağlantılı İslam Devleti-Horasan Vilayeti adlı bir grup, Sih ve Hindu topluluklarına saldırarak önde gelen birkaç önderi öldürmüştür.[49] Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Batı Papua, Sudan ve Yemen'de, Hristiyan toplumunun önde gelen şahsiyetlerinin ölüm tehditleri, sindirme veya dinden dönmekle suçlanma (bu suçlama idam cezasını gerektirebilir) tehditleri aldıkları söylenmektedir.

25. Aktörler, çatışma veya güvensizlik durumları sırasında, azınlık dini toplulukları için önemlerinin bilincinde olarak, kutsal nesnelere ve literatürü yok etmek için dini mekanları sıklıkla tahrip, tecavüz, işgal veya talan ederek bu azınlıkların dinlerini veya inançlarını açıklayabilmelerini engeller.[50] Bu mekanların tahrip edilmesi çoğu kez “kendi vizyonlarına ters düşen her şeyi” yok etme stratejisinin bir parçasıdır ve azınlıkları ve çoğunlukların içindeki muhalifleri sıklıkla etkiler.[51] Myanmar'da, 1 Şubat ile 30 Kasım 2021 tarihleri arasında otuz dört Hristiyan kilisesinin ve üç Müslüman dini mekanının tahrip edildiği veya zarar gördüğü söylenmektedir.[52] Sudan'da saldırganların bir kiliseye iki ay içinde dört kez saldırdığı ileri sürülmektedir.[53] Yemen'de silahlı kuvvetlerin Husi Şiiilerinin ait dini mekanlarını hedef aldığı, bu mekanları tahrip ettiği veya ele geçirdiği ve bu süreç sırasında bazen nefret söylemleri kullandığı söylenmektedir. Ayrıca failerin kutsal mekanlara saldırırken ibadet edenleri öldürdükleri ve cinsel şiddet (dini nüfuz sahiplerine yönelik olanlar dahil) uyguladıkları söylenmektedir. Ekim 2021'de, İŞİD üyesi bir intihar bombacısı kuzey Afganistan'daki bir Şii Müslüman Camisine saldırarak 46 kişinin ölümüne neden olmuştur.

[43] örn. Myanmar, Yemen, Hindistan (Cemmu ve Keşmir), Batı Papua ve Afganistan.

[44] A/HRC/49/CRP.1.

[45] <https://www.refworld.org/docid/56a145d6754.html>, sf. 10; İstişare - Yemen

[46] İstişare - Yemen.

[47] Görüş-Alliance Defending Freedom.

[48] Görüş-International Commission of Jurists (“ICJ”).

[49] Görüşler-Bundesamt für Migration und Flüchtlinge; ve Coordination des Associations et des Particuliers pour la Liberté de Conscience-United Sikhs.

[50] örn. Myanmar (Görüş-ICJ); Sudan (A/HRC/WG.6/39/SDN/2, sf. 5); Yemen; İAFT; Libya; Nijerya; Afganistan.

[51] A/71/317, paragraf 35-36.

[52] Görüş-ICJ.

[53] <https://www.csw.org.uk/2020/03/18/press/4585/article.htm>. Ayrıca bkz. A/HRC/WG.6/39/SDN/2, sf. 5.

26. Özel Raportör, asimilasyona ve inanç kimliklerini terk etmeye zorlamak üzere zorunlu din değiştirmeye dair raporlar almıştır. Kanıtlar, Nijerya, Myanmar, Afganistan, Pakistan ve Sudan'da azınlıkların dinlerinin zorla değiştirilmesi olaylarının yaşandığını göstermektedir.[54] 2018 yılında Sudan'da on iki Hristiyan erkeğin dinden dönmekle suçlandığı, tutuklandığı, ağır işkence gördüğü ve bu kişilere Hristiyan inançlarından dönmeleri için baskı yapıldığı söylenmektedir.[55] Mart ve Nisan 2020 arasında Kuzey Nijerya'da yedi Hristiyan kadının kaçırıldığı ve zorla Müslüman yapıldığı ileri sürülmektedir. Myanmar'da askeri güçler, Hristiyan Kaçın kadınlarını zorla evlendirip Budist yaparken,[56] Arakan Rohingya Kurtuluş Ordusu üyeleri (dini bir azınlığın diğerini bu şekilde hedef aldığı nadir bir olayda) Hindu kadınları zorla evlendirip Müslüman yapmıştır.[57] Ayrıca Pakistan'da, azınlıklara yönelik cezasızlık, ayrımcılık ve şiddet ortamından cesaret alan kişiler, azınlık inançlarına mensup kadınları Müslüman olmaya zorladıktan sonra kaçırmış ve zorla evlendirmiştir.[58]
27. Silahlı aktörler, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti (“CTCDŞ”) azınlık topluluklarının dokusunu yok etmeye yönelik yıkıcı bir araç olarak düzenli şekilde uygulamaktadır.[59] Irak'ta IŞİD savaşçılarının boyunduruğunda cinsel saldırıya uğrayan ve köleleştirilen Yezidi kadınlarının, Myanmar'da Rohingya Müslüman kadınlarının ve Kuzey Nijerya'da Hristiyan kadınlarının deneyimleri, bu tür üç acı örnektir. Ayrıca Özel Raportör, yetkililerin Çin'deki “yeniden eğitim” kamplarında Uygur kadınlara tecavüz ettiğine, cinsel istismarda bulunduğu ve bu kadınları kısırlaştırdığına ilişkin haberleri hatırlatır.[60] Orantısız bir şekilde toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin hedefi çoğu kez kadınlar olmakla birlikte, bu tür saldırılar kadınlarla sınırlı değildir. Örneğin Rohingya Müslüman nüfusu arasında, askeri güçler erkek aile reislerini ve imamları da işkence ve cinsel şiddetle hedef almıştır.[61]
28. Bazı yetkililer, dini ayinleri ve ibadet yerlerine erişimi kısıtlamak da dahil olmak üzere din veya inançlarını açıklamaya yönelik kısıtlayıcı tedbirler uygulayarak, inanç azınlıklarının durumunu krizler sırasında kasıtlı olarak daha da tehlikeli bir hale getirmiştir.[62] Artan düşmanlıklar esnasında Sri Lanka'nın Doğu Mirası Görev Gücünün azınlıkların dini mekanlara erişimini kısıtlamak için azınlıklara ait arkeolojik ve kutsal mekanları “Budist mekanları” olarak belirlediği söylenmektedir.[63]
29. Hintli yetkililer, (görünüşte bu camileri huzursuzluğun odak noktası olarak görerek) Keşmir genelinde camileri kapatmış ve Ramazan ve Kurban bayramları sırasındaki kamusal tören alaylarını yasaklamak gibi İslami bayramların kutlanmasını engelleyen kısıtlamalar getirmişlerdir.[64] Kudüs'te İsraili yetkililerin, çoğu kez sert izin ve kontrol noktaları sistemlerini kullanarak, dini ayinler sırasında Kutsal Mezar Kilisesi ve El Aksa Camii de dahil olmak üzere belirli ibadet yerlerine Hristiyanların ve Müslümanların erişimini kısıtladıkları söylenmektedir.[65] Devletlerin ayrıca (i) sert ve zorunlu kayıt gereklilikleri uyguladıkları;[66] (ii) azınlıkların inançlarına ters düşen uygulamaları zorunlu kıldıkları[67] veya (iii) vaaz verme veya din değiştirme gibi dini davranışları suç saydıkları söylenmektedir.

[54] Örn. <https://undocs.org/A/74/342>, paragraf 26.

[55] <https://www.csw.org.uk/2018/11/02/press/4157/article.htm>.

[56] <https://undocs.org/A/74/342>, paragraf 26.

[57] <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/05/myanmar-new-evidence-reveals-rohingya-armed-group-massacred-scores-in-rakhine-state/>.

[58] İstisare-Pakistan(Hristiyan);<https://thesouthasiacollective.org/wp-content/uploads/2022/01/SASM2021.pdf>

[59] İstisare - Myanmar.

[60] A/HRC/46/30, paragraf 45.

[61] <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2019/09/04/Rohingya-men-raped-Myanmar-Bangladesh-refugee-camps-GBV>

[62] Myanmar; Sri Lanka; Nijerya; İAFT; Hindistan (Cemmu ve Keşmir).

[63] İstisare - Sri Lanka. Ayrıca bkz. A/HRC/43/48/Add.2, paragraf 39.

[64] İstisare - Hindistan (Cemmu ve Keşmir).

[65] <https://www.alhaq.org/publications/15212.html>, sf. 8-9, 31-34;

<https://www.ochapt.org/content/longstanding-access-restrictions-continue-undermine-living-conditions-west-bank--palestinians>

[66] <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UkraineCivicSpace2021-EN.pdf>, paragraf 56

[67] örn. İstisare - Afganistan.

30. Silahlı aktörler, din veya inanç azınlıklarını mülklerine el koyma ve topraklarını zapt etme yoluyla hedef alarak bu azınlıkların kaynaklara erişimlerini kesmiş ve çoğu kez ekonomik haklarından mahrum bırakılmalarını daha da ağırlaştırmıştır.[68] Örneğin Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk bölgelerinde, silahlı ayrılıkçı grupların Hristiyanlara ve Yehova Şahitlerine ait mülklere el koydukları ileri sürülmektedir.[69] Eylül 2021'de Taliban'ın yaklaşık 700 Şii Hazara ailesinin evlerini, hayvanlarını ve mahsullerini ellerinden aldığı söylenmektedir.[70] Taliban'ın, etnik açıdan üniter ve dini açıdan çoğulcu olmayan bir devlet kurmak için Peştun olmayan etnik-dini azınlıkları ülkeden ayrılmalrı için zorlamaya çalıştığı iddia edilmektedir. Bu arada Pakistan Yüksek Mahkemesi, dinin kutsallarına hakaret davalarının çoğunun “mülkiyet sorunları veya diğer kişisel kan davalarından kaynaklanan suç isnatlarına dayandığını [...] ve kaçınılmaz olarak topluluğun tamamına karşı avam şiddetine yol açtığını” belirlemiştir.[71]

31. Din veya inanç azınlıklara mensup ve sıklıkla pasifist görüşlere sahip olan vicdani retçiler, zorunlu askerlikle karşı karşıya kalmış ve bazı zamanlarda askerlik hizmetini vicdani olarak reddetme hakları ihlal edilmiştir.[72] Hak gözlemcileri, vicdani retçiler olarak askerlik hizmetini reddettilerinde İsrail makamları tarafından Dürzilerin[73] ve Ermenistan, Azerbaycan ve Eritre dahil olmak üzere Yehova Şahitlerinin kovuşturulduğu ve keyfi olarak gözaltına alındığı vakalar rapor etmiştir.

C. İnsan hakları ihlallerini haklı göstermek veya göz ardı etmek için çatışma veya güvensizliğin araçsallaştırılması

32. Bazı Devlet yetkilileri, insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmemek için siyasi açıdan uygun gerekçeler olarak ya da siyasi hedeflerini geliştirmek amacıyla belirli toplulukların hassasiyetini araçsallaştırmak için çatışma veya güvensizlik durumlarına başvurmuştur. Birçok durumda Devletler, din veya inanç azınlıklarının haklarını “aşırılık” ve güvensizlikle mücadele adına çiğnemek için baskıcı terörle mücadele tedbirlerini kullanmaktadır. Myanmar'daki Tatmadaw'ın, Suriyeli yetkililerin ve Ukrayna'nın Donetsk bölgesindeki de facto yetkililerin, söz konusu topluluklara yönelik şiddeti haklı göstermek ve kamuoyunda kuşku yaratmak için dini azınlık topluluklarının[74] tamamını teröristlerle bir tuttuğu veya birlikteymiş gibi gösterdiği söylenmektedir. Gözlemciler, Çin'deki yaklaşık 10 milyon nüfusa sahip Uygur topluluklarına karşı girişilen eylemlerin şiddet yanlısı aşırılıkla mücadele adına yapıldığını ve Çinli yetkililerin barışçıl inanç tezahürlerini (örneğin dua etmek ve dini törenler) çoğu kez “şüpheli davranış” olarak damgaladığını belirtmektedir.[75] İsrail, Ekim 2021'de, din veya inanç özgürlüğünü savunan grupları da içeren altı Filistinli insan hakları kuruluşunu terörle iltisaklı oldukları iddiasıyla yasaklamıştır.[76] Sri Lanka'nın genişli kapsamlı terörle mücadele tedbirlerinin, özellikle Müslümanlar olmak üzere azınlık dini topluluklara yönelik aşırı kolluk uygulamalarına ve sindirmeye dönüştüğü, İslami zekat bağışlarının yapıldığı bazı kuruluşların polis sorgusu ve tutuklanma korkusu altında yaşadığı söylenmektedir.[77]

[68] örn. Orta Afrika Cumhuriyeti; Batı Papua; Yemen; Sri Lanka.

[69] İstişare - Ukrayna.

[70] <https://www.hrw.org/news/2021/10/22/afghanistan-taliban-forcibly-evict-minority-shia>; İstişare - Afganistan.

[71] <https://www.amnesty.org/en/documents/asa33/5136/2016/en/>.

[72] örn. CCPR/C/112/D/2179/2012.

[73] <https://www.amnesty.org/ar/wp-content/uploads/2021/06/mde150082014en.pdf>; <https://wri-irg.org/en/node/15237>.

[74] örn. Rohingya, Sünni Müslümanlar ve Yehova Şahitleri gibi “geleneksel olmayan” Hristiyan cemaatleri.

[75] A/HRC/46/30, paragraf 11-13; <https://www.hrw.org/report/2019/05/01/chinas-algorithms-repression/reverse-engineering-xinjiang-police-mass>.

[76] <https://www.un.org/unispal/document/un-special-rapporteurs-condemn-israels-designation-of-palestinian-human-rights-defenders-as-terrorist-organisations-press-release/>.

[77] İstişare - Sri Lanka; A/HRC/43/48/Add.2, paragraf 74.

33. Bazı Devletler, azınlıkların hedef alınmasını gerekçelendirmek için kamu düzeninin yeniden tesis edilmesi veya korunması ihtiyacını ileri sürmektedir. Nijeryalı bir muhatap, önde gelen Hümanist ve insan hakları savunucusu Mübarek Bala'nın kısmen Nijerya'daki toplumsal huzursuzluğu engellemek[78] için gözaltına alındığını belirtmiş ve “zulmümüz güvensizliği yönetmek için bir [araçtır]” demiştir.[79] Devletler, çatışma ve güvensizlik durumları sırasında, yerlerinden edilmiş din veya inanç azınlıklarının haklarını koruma yükümlülüklerini de siyasi menfaatler adına göz ardı etmektedir. BM uzmanları, büyük çoğunluğunu Sünni-Müslüman kadın ve çocukların oluşturduğu - ve sıklıkla şiddete ve istismara maruz kalan - 64.000'den fazla kişiyi barındıran kuzeydoğu Suriye'deki mülteci kamplarında bulunan vatandaşlarını ülkelerine geri almaları için 57 hükümete çağrıda bulunmuştur. Ancak birçok Devlet, güvenlik endişelerini öne sürerek ve bu mültecilerin IŞİD ile bağlantılı olduğu yönündeki algılardan kaynaklanan iç politika tepkilerinden çekinerek bu tavsiyeyi uygulamamıştır.

34. Bazı Devletler, dinler-arası gerilimlerin yükselmiş olduğu bağlamlarda, söz konusu tedbirler toplumsal bütünlüğü geliştirebilecek olsa dahi, insan hakları tedbirlerinin siyasi açıdan savunulamaz olduğunu öne sürmektedir. Pakistan, 2021 yılı sonlarında, Hindu ve Hristiyan kız çocuklarının ve kadınların dinlerinin zorla değiştirilmesini ele almak üzere hazırlanan bir yasa tasarısını, söz konusu tasarının kabul edilmesi halinde azınlıkları toplumsal şiddete karşı “daha savunmasız”[80] hale getireceğini öne sürerek reddetmiştir. Sudan'da, Devlet-dışı aktörlerin Gezira Eyaletindeki bir kiliseye saldırmasının ardından, Devlet güvenlik güçlerinin kilisenin yeniden inşa edilmesinin “toplumsal uyuma zarar vereceğini” belirttiği söylenmektedir.[81] Hindistan'da muhataplar, Hükümetin Müslümanlara yönelik şiddetin teşvik edilmesine üstü kapalı olarak izin verdiğini, Hindu dini önderlerin Müslüman soykırımına yönelik bir çağrı yaptığı Aralık 2021 tarihli bir videoyu Hindistan Yüksek Mahkemesi yargıya taşıyana kadar kınamadığını bildirmiştir.[82]

35. Üstelik COVID-19 salgını ve bu salgını kontrol altına almaya yönelik çok sayıda müdahale tüm dünyada, özellikle de çatışma veya güvensizlikle mücadele eden toplumlarda derin etkiler yaratmıştır. Pandemi, Devletlerin bu bağlamlarda - birçoğu mevcut hak kısıtlamaları ve diğer mahrumiyet biçimleriyle karşı karşıya olan - din veya inanç azınlığı topluluklarının hakları üzerindeki yeni kısıtlamaları haklı göstermek için kullandıkları olağanüstü hüllere yol açmıştır. Sri Lanka'da yetkililer, Hristiyan ve Müslüman azınlıkların cenaze ve defin törenlerini, zorunlu yakma yoluyla olanlar dahil olmak üzere sözde bir COVID-19 sağlık önlemi olarak kısıtlamıştır.[83] COVID-19 döneminde Hindistan, 2019 yılında Keşmir'in özel özerk statüsünün iptal edilmesinden bu yana zaten sıkı bir tecrit altında olan büyük çoğunluğu Müslüman Keşmir nüfusunun hareketleri üzerindeki yönelik kısıtlamaları artırmış ve daha fazla asker göndermiştir.[84] İnternetin kapatılmasıyla birlikte bu önlemler, Keşmir halkının kendilerini virüsten korumalarına veya dışarıdan yardım almalarına engel olmuştur.[85]

36. Krizden etkilenen bazı bölgelerde Devlet, medya ve halk, inanç azınlıklarını COVID-19'un başlıca kaynağı ve yayıcısı olarak günah keçisi ilan etmiş ve Devletler kendi başarısızlıklarının suçunu kasıtlı bir biçimde tarihsel olarak karalanmış ve savunmasız nüfusların üzerine atmıştır.[86] Pakistan'da nüfuz sahibi kişiler COVID-19's “Şii Virüsü” adını vermiştir.[87] Sri Lanka, Hindistan ve Myanmar'da Devlet ve devlet-dışı aktörler Müslüman azınlıkları virüsü getirmekle veya enfeksiyon oranlarını artırmakla suçlamışlardır ve bu durum bazen ölümcül sonuçlara yol açmıştır. [88] Sosyal medyanın bu komplo teorilerini yaymak için tehlikeli bir araç olduğu kanıtlanmıştır; Hindistan'da Hükümetin Müslüman nüfustaki enfeksiyon oranlarının yüksek olduğunu açıklamasının ardından Twitter'da “korona cihadı” etiketi (#coronajihad) yaygınlaşmıştır.

[78] <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26123&LangID=E>.

[79] İki Taraflı - Nijeryalı Ateist temsilci. Ayrıca bkz.

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26123&LangID=E>.

[80] <https://www.dawn.com/news/1651813>.

[81] İstişare - Sudan.

[82] İstişare - Hindistan (Cemmu ve Keşmir). Ayrıca bkz.

<https://www.barandbench.com/news/litigation/haridwar-hate-speech-case-live-updates-from-supreme-court>.

[83] AL LKA 8/2020.

[84] <https://freedomhouse.org/country/india/freedom-world/2021>.

[85] <https://minorityrights.org/2020/06/18/kashmir-a-tale-of-two-lockdowns/>.

[86] https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/16502/IDSB52.1_10.190881968-2021.111.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

[87] https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/16502/IDSB52.1_10.190881968-2021.111.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

[88] A/HRC/46/30, paragraf 21. Ayrıca bkz. <https://www.amnesty.org/en/location/asia-and-the-pacific/south-asia/india/report-india/>, <https://minorityrights.org/2020/12/20/hate-speech-myanmar/>

D. Sorunu ağırlaştırıran etkenler

(i) Siyasi ve sivil alanın daralması

37. Azınlık/çoğunluk güç dinamikleri en katı halini genellikle çatışma ve güvensizlik dönemlerinde almaktadır. Siyasi açıdan en fazla ötekileştirilmiş topluluklar artan güvensizliğe karşı özellikle duyarlıdır; şiddet ve ayrımcılık sıklıkla yakın tarihe bir ara verilmesinden çok yakın tarihin devamını temsil eder ve genellikle savunmasızlığı "ağırlaştırır". Siyasi ve sivil alanın daralması, azınlıkların sesini bastırarak güvensizliği ve olumsuz etkilerini azaltabilecek değişimleri savunma ve yasalastırma yollarını kısıtlayabilir. Örneğin bazı Devletler, vatandaşlık vermeyerek ve seçim haklarını kısıtlayarak din veya inanç azınlıklarını kasıtlı olarak haklarından mahrum bırakmaktadır.[89] Myanmar, büyük çoğunluğu Müslüman olan Rohingya azınlığına 1982'den bu yana vatandaşlık vermemektedir. Hindistan'da yetkililer, Müslüman göçmenleri hızlı ilerleyen vatandaşlık sürecinden çıkarmış ve Bengalce konuşan Müslümanları ulusal vatandaşlık kayıtlarının dışında bırakmıştır.[90] Pakistan'da, azınlıktaki Ahmediler genel seçimlerde oy kullanabilmek için inançlarından vazgeçmek zorundadır; bu da birçok kişinin oy kullanma hakkında vazgeçmesine ve çoğu siyasi partinin de Ahmedilere yönelik kampanya yapmakla ya da Ahmedilerin sorunlarına eğilmekle uğraşmamasına yol açmaktadır.

38. Diğer siyasi dışlama ve güçsüz bırakma araçları, azınlıkları temsil eden siyasi liderlerin değiştirilmesini, keyfi olarak gözaltına alınmasını veya öldürülmesini ya da önemli makamlara atanmalarının kısıtlanmasını içermektedir. Örneğin Afganistan'da, Taliban, yerel iktidarı ele geçirmek için bir etnik-dini azınlığın yerine bir başkasını geçirme politikası yoluyla alt-ulusal düzeydeki Şii Hazara yetkililerin yerine genellikle bölge dışından gelen Peştun Taliban destekçilerini getirmiştir.[91] İsrail'de Müslüman önderler, Müslüman İşleri Dairesinin başına gayrimüslimleri, çoğunlukla da Dürzi eski subayları atadığı için İçişleri Bakanlığını eleştirmektedir. Keşmir'de silahlı kuvvetler, Hükümetin Hindistan Anayasasında ihtilafli değişiklikler yapmasının yol açtığı protestoları ve huzursuzluğu bastırmak üzere görevlendirilmesinin ardından, insanları bir suçlama ya da mahkeme olmaksızın iki yıla kadar hapsedmelerine olanak veren Kamu Güvenliği Yasasına dayanarak yerel siyasetçileri tutuklamıştır.[92]

39. Özel Raportör, Devletlerin din veya inanç azınlıklarını gözetim dahil olmak üzere sindirerek ve bireylerin inançlarını ifade ettikleri için tepki görmekten korkmalarına neden olarak sivil alanı kısıtladığına ilişkin raporlardan endişe duymaktadır.[93] Batı Papua'da güvenlik güçlerinin kilise toplantıları ve ibadetleri üzerindeki fiziksel varlıklarını ve gözetimlerini arttırarak katılımcılar arasında korku uyandırdıkları söylenmektedir. Yerli nüfusun savunuculuğa ve desteğe erişimini sınırlayan internet kısıtlamaları ve insan hakları gözlemcileri ile insani yardım çalışanlarının Batı Papua'ya fiziksel erişimine getirilen sıkı sınırlamalar ile "demokrasi alanının da kapatıldığı" bildirilmektedir.[94] Diğer Devletler, ifade özgürlüğüne aykırı bir şekilde din veya inanç azınlıklarının kendi toplulukları içinde ve dışında kolayca yardım aramalarını sınırlamak için tamamen kapatmalar da dahil olmak üzere İnternet erişimini kısıtlamaktadır.[95]

[89] örn. Pakistan, İsrail, Afganistan, Batı Papua.

[90] A/HRC/46/30, paragraf 41.

[91] İstişare - Afganistan.

[92] <https://www.hrw.org/news/2019/09/16/india-free-kashmiris-arbitrarily-detained>;

<https://www.thehindu.com/news/national/about-4000-people-arrested-in-kashmir-since-august-5-govt-sources-to-afp/article61582905.ece>.

[93] Batı Papua; Yemen; İsrail; Hindistan; Ukrayna; Myanmar; Pakistan.

[94] İstişareler - Batı Papua.

[95] örn. Myanmar; Hindistan (Cemmu ve Keşmir)); Nijerya.

40. Dini azınlıklar sosyal medyanın gittikçe artan bir şekilde bir sansür ve gözetim aracı haline geldiğine dair endişelerini dile getirmekte, insan hakları (Batı Papua) veya dini konularda (Ukrayna'nın Donetsk, Lugansk ve Kırım bölgeleri) görüş alışverişinde bulunmaları veya dini literatür paylaşımları (Pakistan) nedeniyle hükümetlerin veya Devlet-dışı aktörlerin misillemede bulunmasından korktuklarını belirtmektedir. Afganistan'daki ve Ukrayna'nın yukarıda belirtilen bölgelerindeki dini azınlıklar da telefonlarının silahlı gruplar ve de facto yetkililer tarafından dini materyaller olup olmadığı açısından kontrol edildiğine ilişkin deneyimlerini paylaşmışlardır.[96] Sonuç olarak, bazı kişiler ifade özgürlüğünden vazgeçerek bu platformlardan kaçınmakta veya oto-sansür uygulamaktadır.[97] Hindistan'ın Karnataka eyaletinin, söz konusu azınlık grubuna yönelik bölgesel düşmanlığın arttığı bir süreçte, hastaneler ve okullar dahil olmak üzere Hristiyan kuruluşlarını bir nüfus sayımı araştırması için belirlemeye çalıştığı öne sürülmektedir.[98] Sri Lanka'da muhataplar, dini azınlıkların savaş sonrası bağlamda sürekli ayrımcılık ve şiddet yoluyla karşı karşıya kaldığı korku ikliminin, birçok kişinin COVID-19 temas takibinin toplulukları gözetlemek için istismar edildiği şüphesine kapılmasına yol açtığını bildirmektedir.[99]

41. Ayrıca Devlet ve Devlet-dışı aktörler, sivil alanları din veya inanç azınlıklarına kapatma çabaları doğrultusunda, çatışma veya güvensizlik durumları sırasında söz konusu azınlıkların örgütlenme, toplanma ve hareket özgürlüğü haklarını da keyfi olarak kısıtlamakta veya ihlal etmektedir. Batı Papua'da, sivil milislerin polis izlediği sırada protestocuları zorla dağıttığı ve protestoculara saldırdığı öne sürülmektedir.[100]

42. Yetkililerin yabancı fonları hükümet karşıtı ve dış müdahale için bir araç olarak nitelediğinin söylendiği Pakistan'da olduğu gibi, Devletlerin hak odaklı örgütlerin fonlara ve kaynaklara erişimini kısıtladığı yerlerde[101] azınlıklara yönelik sivil alan daha da daralmaktadır. Sonuç olarak daha az sayıda yerel örgüt, gerilim yaşanan dönemlerde insan haklarını gerçekleştirme ve koruma konularında savunmasız azınlıklara yardım edebilmektedir.

(ii) Sosyo-ekonomik ayrımcılık

43. Din veya inanç azınlıklarının çatışma veya güvensizlik durumlarındaki savunmasızlığı, en azından kısmen dini kimliklerine dayananlar da dahil olmak üzere, önceden var olan sosyal ve ekonomik dışlanma yaşadıkları durumlarda çoğu kez daha da ağırlaşmaktadır. Bu azınlıkların sosyo-ekonomik açıdan ötekileştirilmesi, istihdam olanaklarına erişimde sistematik ayrımcılığa uğramaları nedeniyle gelir sağlamak için orantısız bir şekilde çaba gösterdikleri durumlarda ortaya çıkabilir. Özel Raportör, Nijerya'nın kuzey eyaletlerindeki yetkililerin Hristiyanların istihdama erişimini kısıtladığına — bu durum, BM İnsan Hakları Komitesi tarafından 2019 yılında dikkate alınmıştır —[102] ve bazı özel sektör işverenlerinin Hristiyanların istihdama erişimini kısıtlamak için kotalar uyguladığına ilişkin raporlar almıştır.[103] Bu arada, Husilerin, Yemen'deki Bahai topluluklarına mali refaha erişme çabalarında ayrımcılık yaptığı söylenmektedir. Yetkililerin sadece bankacılık kurumlarının Bahailere kredi vermesini yasaklamakla ve Bahailerin işlerine ve mülklerine keyfi olarak el koymakla kalmadığı, aynı zamanda Bahai bireyleri işe almaktan vazgeçirmek için işverenleri korkuttuğu ileri sürülmektedir.[104]

[96] İstisareler - Ukrayna; ve Afganistan.

[97] İstisareler - Pakistan; ve Ukrayna.

[98] İstisare - Hindistan (Cemmu ve Keşmir). Ayrıca bkz. <https://countercurrents.org/2021/10/christians-under-attack-in-india/>.

[99] İstisare - Sri Lanka.

[100] https://humanrightspapua.org/wp-content/uploads/2020/01/images_docs_HumanRightsPapua2019-ICP.pdf.

[101] A/HRC/20/27, paragraf 67.

[102] CCPR/C/NGA/CO/2, paragraf 44.

[103] İki Taraflı - Nijeryalı Hristiyan temsilci.

[104] İstisare - Yemen. Ayrıca bkz. A/HRC/42/CRP.1, paragraf 816-822,

A/HRC/45/CRP.7, paragraf 307-309; <https://sanaacenter.org/publications/main-publications/14462>.

44. Din veya inanç azınlığı topluluklarına mensup kadınlar, çatışma ve güvensizlik dönemleri sırasında geçimlerini sağlamak için yollar ararken, istihdama erişimde cinsiyetlerine ve inançlarına dayanan ve aktörlerin söz konusu muameleyi haklı göstermek için dini kuralları öne sürdükleri ayrımcılık olayları dahil,[105] ilave cinsiyetçi sosyo-ekonomik engellerle sıklıkla karşılaşmaktadır.[106] Özel Raportör ve diğer BM uzmanları, de facto yetkililerin Afganistan'ın sosyal, ekonomik ve siyasi çevrelerinden “kadınları silme” kampanyasına ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Afganistan'da kadınların iş gücüne katılımı küresel standartlara göre zaten yetersizdir; Uluslararası Çalışma Örgütü bu oranın Taliban'ın Ağustos 2021'de iktidarı ele geçirmesinin ardından %16 azaldığını ve 2022 ortasında %28'e kadar azalabileceğini tahmin etmektedir.[107] BM uzmanlarının endişeleri, Hazara, Tacik ve Hindu toplulukları dahil olmak üzere “etnik, dini veya dilsel azınlıklara mensup kadınlar söz konusu olduğunda daha da artmaktadır”.[108] Muhataplar ayrıca Şii Hazara kadınların, mevcut insani krizde yaşamlarını sürdürmek için yeterli kaynak sağlama konusunda gittikçe artan zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını ileri sürmektedir.

45. Din veya inanç azınlıklarının barınma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminin halihazırda yetersiz olduğu durumlarda, bu temel hizmetlerin çatışma ve güvensizlik dönemleri sırasında aksamasının veya kesintiye uğramasının bu toplulukları daha da savunmasız bir hale getirmesi olasıdır. Hak gözlemcileri, İsrail'de yaşayan Arap dini azınlıklarının ve İAFT'deki Filistinlilerin, mülkiyet ve toprak haklarını güvenceye almaya ek olarak, bu hizmetlere erişimde uzun zamandır süregelen ve sistematik sosyo-ekonomik ayrımcılıkla karşı karşıya olduklarını bildirmektedir. Ayrıca Özel Raportör, Pakistanlı Ahmedî Müslümanların, hakim olan ayrımcılık nedeniyle konut kiralayabilmek için Ahmedî olmayan bir müttefike ihtiyaç duyabileceğine ilişkin raporlar almıştır.[109]

(iii) İnsani bağlamlar

46. 2022 yılında BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi, dünya genelinde hayatta kalma ihtiyaçlarını karşılamak için insani yardıma ve korunmaya ihtiyaç duyan ve bir önceki yıl 235 milyon olan kişi sayısının artarak 274 milyona ulaştığını belirtmiştir.[110] 2021 yılından bu yana, insani yardım aktörlerinin Orta Afrika Cumhuriyeti ve Irak'a erişimde “çok yüksek kısıtlamalarla” ve Afganistan, Nijerya, İAFT, Myanmar, Suriye ve Yemen'de “aşırı kısıtlamalarla” karşılaştığı söylenmektedir.[111] Bu bölgelerde ve bu bölgelerin dışında, insani yardım operasyonlarının önünde yer alan ve COVID-19 ile ilgili kısıtlamaların daha da kötüleştiği bir çok engel arasında düşmanlıklar, yaptırımlar, terörle mücadele önlemleri ve idari engeller bulunmaktadır.[112]

[105] A/HRC/43/48, paragraf 72.

[106] https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/15614/CREID_Working_Paper_2_Invisible_Targets_of_Hate.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

[107] https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-angkok/documents/briefingnote/wcms_834525.pdf.

[108] <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=28029&LangID=E>.

[109] İki Taraflı - Pakistanlı Ahmedî temsilci.

[110] <https://hum-insight.info>.

[111] <https://gho.unocha.org/trends/conflict-remains-major-driver-humanitarian-need#footnote-paragraph-16->; https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/20210719_acaps_humanitarian_access_overview_july_2021_0.pdf.

[112] S/2021/423, paragraf 39-40.

47. Özel Raportör, hükümetlerin veya de facto yetkililerin toplulukları şiddet ve zulümle bilfiil hedef aldıkları yerlerde çoğu kez toplulukların insani yardıma erişimlerini de engellemeye çalıştıklarına ilişkin kanıtlar almıştır. Myanmar ordusunun, siyasi muhalefete yönelik ülke genelindeki bir baskı kapsamında sivil protestoculara sağlık hizmeti verilmesini engellediği, yardım çalışanlarına ve tesislerine saldırdığı ve Rohingya Müslümanları ile Chin Hristiyanlarının çoğunun yaşadığı veya yerlerinden edildiği Rakhine ve Chin Eyaletlerine insani yardım ulaştırılması üzerinde tecrit tedbirleri, seyahat kısıtlamaları ve diğer bürokratik engeller uyguladığı söylenmektedir.[113] Ekonomik, siyasi ve bölgesel hakimiyet için yaşanan çatışmalar, sivil nüfuslar ve bazı durumlarda inanç kimliklerine bağlı olarak azınlıklar için insani yardımlara erişime zarar vermektedir. Suriyeli yetkililerin insani yardımları geciktirdiği, reddettiği ve araçsallaştırdığı, yardımları hükümet yanlısı gruplara ve hükümet kontrolündeki bölgelere yönlendirdiği ileri sürülmektedir.[114] 2016 yılında, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin (“ÜİYEK'ler”) insan hakları Özel Raportörü, rejimin ÜİYEK'lerin “ve başta Sünniler olmak üzere bazı etnik ve dini gruplara mensup kişilerin hükümet kontrolündeki bölgelere taşınmasını” aktif olarak engellediği iddialarına işaret etmiştir.[115]

48. Özel Raportör, din veya inanç azınlıklarının korku ve hoşgörüsüzlük ortamlarında, kendilerini bu şekilde görünür kılmaları durumunda misilleme yapılacağı korkusuyla insani yardım almaktan kaçınabildiklerine ilişkin kanıtlar almıştır. Afganistan'da Şii Hazara topluluklarının insani yardım almak ve Taliban tarafından belirlenmekten kaçınmak için Sünni Peştun “hamilerine” bel bağladıkları söylenmektedir. Ancak üçüncü bir tarafa bel bağlamak zorunda olmaları, insani yardıma erişimlerini söz konusu tarafın isteğine veya yeterliliğine bağlı hale getirmektedir.[116] Nijerya'da Hristiyan toplulukların, hayati yardımlara erişimde ayrımcılığa ve kamp görevlilerinin CTCDS de dahil olmak üzere şiddetine maruz kaldıkları hükümet kontrolündeki ÜİYEK kamplarından kaçındıkları söylenmektedir. [117]

49. Ayrıca çalışmalar, çatışma ve güvensizlik durumlarındaki kadınların daha yüksek cinsel sağlık ve üreme sağlığı kaygıları ile karşı karşıya kalabileceğini göstermektedir: daha yüksek anne ölümü, ölüm ve CTCDS riski; daha yüksek istenmeyen gebelik ve güvensiz kürtaj riski ve karşılanmayan doğum kontrol ihtiyaçları.[118] Cinsel sağlığa ve üreme sağlığına duyulan yaşamsal ihtiyaç, çatışmalarla ilişkili CTCDS'ye uğrayan kadınlar için çoğu kez özellikle ağır bir durumdur. Boko-Haram'ın bu tür şiddet uygulayarak hedef aldığı Nijerya'daki yerlerinden edilmiş kadınlar da yaşamsal sağlık hizmetlerine erişimde engellerle karşılaşmış ve ÜİYEK kampı yetkililerinin cezasız kalan cinsel sömürülerine uğramıştır.[119] Mülteci Rohingya kadınları, bilhassa Myanmar ordusunun cinsel şiddetine maruz kalan kadınlar, mülteci kamplarında regl, doğum kontrolü ve kürtajla ilgili hizmetlere ulaşmaya çalışırken, hizmet sağlayıcı ve toplum tarafından damgalanma nedeniyle önemli engellerle karşılaşmaktadır.[120] Taliban tarafından kadınların çalışma ve hareket özgürlüğüne yeni getirilen kısıtlamalar, kadın personelin Afganistan'daki sağlık ve insani yardım faaliyetlerine katılımına engel olmaktadır.[121] Sonuç olarak - cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri dahil olmak üzere nitelikli bakıma yönelik güvenli alanlar yaratma konusunda büyük ölçüde diğer kadınlara bağımlı olan - kadınlar, halihazırda zaten sıkıntılı olan temel hizmetlere ulaşmada daha fazla engelle karşılaşmaktadır.[122]

[113] <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26842>; <https://extranet.who.int/ssa/Index.aspx>; <https://www.msf.org/all-parties-must-ensure-unimpeded-access-healthcare-myanmar>; <https://www.refugeesinternational.org/reports/2021/10/18/dire-consequences-addressing-the-humanitarian-fallout-from-myanmars-coup>; A/76/312, paragraf 70.

[114] <https://news.un.org/en/story/2021/02/1085062>; <https://syriaaccountability.org/updates/2019/08/01/documents-obtained-by-sjac-show-role-of-syrian-intelligence-in-directing-humanitarian-aid/>; <https://www.hrw.org/report/2019/06/28/rigging-system/government-policies-co-opt-aid-and-reconstruction-funding-syria>.

[115] <https://undocs.org/A/HRC/32/35/Add.2>, paragraf 56.

[116] İki Taraflı - Afgan Şii Hazara temsilcisi.

[117] İki Taraflı - Nijeryalı Hristiyan temsilci.

[118] <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/PeaceAndSecurity.aspx>; https://reproductiverights.org/wp-content/uploads/2020/12/GLP_GA_SRHR_FS_0817_Final_Web.pdf ve <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0236316>.

[119] https://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/The%20Conflict%20in%20North%20Nigeria%27s%20Impact%20on%20the%20Sexual%20and%20Reproductive%20Rights%20of%20Women%20and%20Girls_1.pdf.

[120] <https://www.womensrefugeecommission.org/wp-content/uploads/2020/04/Contraceptive-Service-Delivery-in-the-Refugee-Camps-of-Cox-s-Bazar-Bangladesh-05-2019.pdf>.

[121] <https://www.womensrefugeecommission.org/wp-content/uploads/2021/12/Lifesaving-Humanitarian-Response-for-Women-Girls-in-Afghanistan-12102021.pdf>.

[122] <https://www.hrw.org/report/2021/05/06/i-would-four-kids-if-we-stay-alive/womens-access-health-care-afghanistan>

50. Özel Raportör, insani yardım uzmanlarının ve aktörlerinin, “tarafsızlığın” insani yardım sağlamanın temel dayanaklarından biri olmasına rağmen “dini körlük” anlamına gelmemesi gerektiği yönündeki endişelerini yineler. [123] İnsani yardım aktörlerinin hem etkilenen toplulukların dini inanç ve uygulamalarının uygun şekilde ele alınmasına hem de insani yardım ortamlarındaki dini çeşitliliğe dikkat etmeleri önem taşımaktadır.[124] İnsani yardım aktörleri, toplulukların din veya inanç kimliklerine bağlı olarak ötekileştirilmesinin ve zulme uğramasının en azından kısmen neden olduğu çatışma ve güvensizlik bağlamlarında çalışabileceklerinden, programla ilgili ve politika tepkilerinde bu kimlikleri dikkate almalıdır. Bu, azınlıkların insani yardıma eşit erişimde karşılaştıkları spesifik zorlukların belirlenmesine ve ele alınmasına yardımcı olacaktır.[125]

(iv) Etkili iskan, yeniden entegrasyon ve çözüm yolları önündeki engeller

51. 2021 yılında BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, 30,5 milyondan fazla mülteci ve sığınmacının 1,4 milyonunun iskan ihtiyacı duyduğunu ve tahminen 15,7 milyonunun “uzatmalı mülteci durumunda” olduğunu tahmin etmiştir. [126] Bazı Devletlerin sığınmacı politikalarını hangi din veya inanç topluluklarının başarılı bir şekilde “entegre” olacağına ilişkin görüşler üzerine inşa ettikleri, bazı toplulukları tehdit olarak nitelerken diğerlerini “iyi mülteciler” olarak tanımladıkları ve bu durumun ayrımcı sonuçlara yol açtığı söylenmektedir. Avrupa Birliğinin korunma ihtiyacı duyan ilave mültecileri iskan ve yeniden yerleştirme taahhüdünün ardından[127] Macaristan, Slovakya, Kıbrıs ve Çek Cumhuriyetini içeren bazı Üye Devletlerin, kültürel bütünlükle ilgili endişeleri öne sürerek başta Hristiyanlar olmak üzere gayrimüslim mültecileri kabul etmeyi tercih edebileceklerini açıkladıkları söylenmektedir. Avustralya 2015 yılında Suriyeli mültecileri iskan etme programında Hristiyanlara öncelik vereceğini duyurmuştur. 2017 yılında ABD Hükümeti de benzer bir taahhütte bulunmuş ve söylenenlere göre müteakip yıllarda sığınma hakkı verilenlerin çoğunu Hristiyan mülteciler oluşturmuştur.[128]

52. Diğer ev sahibi Devletler, mültecilerin iskan taleplerini dikkate alırken tarafsızlık gereği din veya inanç kimliklerini görmezden gelebilir, böylece bireylerin bu kimliklere bağlı olarak daha yüksek şiddet ve zulüm riskiyle karşı karşıya kaldıkları durumlarda bağlamsal koşulları göz ardı edebilir.[129] Özel Raportör, iskan kararlarında bir etken olarak dini kimliğe öncelik tanınmasının, özellikle azınlıklar arasında ayrımcılık, en fazla risk altında olan azınlıkların görülmemesi[130] ve çatışma ve zulüm konularında aşırı basitleştirilmiş anlayışlara dayanma gibi zorluklar doğurabileceği uyarısında bulunmaktadır.

53. Hak gözlemcileri, din veya inanç azınlıkları dahil olmak üzere mültecileri daha yüksek ayrımcılık, taciz ve şiddet riskiyle karşı karşıya bırakan ve mültecileri zulüm riski olan yerlere geri göndermeme ilkesini ihlal edebilecek - COVID-19'a karşı alınan tedbirlerin bir parçası olan vakalar dahil[131] - zorla geri gönderme vakalarına ilişkin kaygılarını dile getirmiştir.[132] Türkiye, Lübnan ve Ürdün'den zorla geri gönderilen bazı Suriyeli mültecilerin, döndükten sonra Suriyeli yetkililer tarafından keyfi tutuklamalara, kötü muameleye, işkenceye ve zorla kaybedilmeye maruz bırakıldıkları söylenmektedir.[133]

[123] İstişare - İnsani yardım.

[124] <https://www.unhcr.org/admin/hcspeeches/50c84f5f9/high-commissioners-dialogue-protection-challenges-theme-faith-protection.html>.

[125] https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/15718/CREID_Working_Paper_4.pdf?sequence=1&isAllowed=y; <https://www.ids.ac.uk/publications/understanding-inclusivity-of-religious-diversity-in-humanitarian-response/>.

[126] <https://www.unhcr.org/60b638e37.pdf>.

[127] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_15_5421.

[128] <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/10/07/key-facts-about-refugees-to-the-u-s/>.

[129] HCR/GIP/04/06.

[130] <https://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf>.

[131] <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25882&LangID=E>.

[132] 1951 Mülteci Sözleşmesi, madde 33.

[133] <https://www.hrw.org/report/2021/10/20/our-lives-are-death/syrian-refugee-returns-lebanon-and-jordan>; <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/amnesty-youregoingtoyourdeath.pdf>; <https://www.refugeesinternational.org/reports/2020/1/28/lebanon-crossroads-growing-uncertainty-syrian-refugees>

Danimarka Hükümeti 2019 yılında Şam'ı resmen “güvenli” olarak sınıflandırmış[134] ve Suriye başkentinden olan yaklaşık 400 Suriyeli mültecinin oturma ve çalışma izinlerini iptal etmiştir.[135] Bu sınır dışı işlemleri, Şubat 2022 itibarıyla henüz başlamamıştır. Mart 2019'da BM uzmanları, Rohingya toplumundan mültecilerin Hindistan'dan askeri güçlerin potansiyel şiddeti ve zulmü ile karşı karşıya oldukları Myanmar'a zorla sınır dışı edildiklerine ilişkin raporlar üzerine tehlikeye dikkat çekmiştir.[136] Muhataplar ayrıca, Hindistan'daki güvenlik güçlerinin Rohingya toplumuna mensup kişileri Hindistan'a kaçırmaktan caydırmak için keyfi gözaltılar uyguladığını bildirmektedir.[137] Şubat 2021'de, Hindistan Sahil Güvenlik güçlerinin Rohingya toplumundan 87 mültecinin bulunduğu sürüklenen bir teknenin kurtarılmasını kasıtlı olarak geciktirdiği ileri sürülmüştür. Sekiz kişinin hayatını kaybetmesine rağmen, Hintli yetkililer hayatta kalanların karaya çıkmasını dahi engellemiştir.[138]

54. Son on yıl içinde, 4 milyon kadar mülteci ve 32 milyondan fazla yerlerinden edilmiş kişi, kendi ülkelerinin silahlı çatışmaların sona erdiği veya yoğunluğunun büyük ölçüde azaldığı bazı bölgelerine geri dönmüştür.[139] Çatışmalardan etkilenen bu bölgelerde yaşanan yıkım ve ihmal genellikle geri dönenlerin yeni geçim kaynakları oluşturmalarını, temel hizmetlere erişmelerini ve hukukun üstünlüğünden yararlanmalarını çok zorlaştıracak kadar büyüktür. Geri dönenlerin yeniden entegrasyonu yerinden edilmenin basitçe tersine çevrilmesinden ibaret değildir, çoğu kez uzun süreler boyunca yerinden edilme deneyimleri nedeniyle bireyleri, hane halklarını ve toplulukları ilgilendiren dinamik bir süreçtir. Ancak, güven oluşturma ve uzlaşma süreçlerinin yetersizliği ve devletin vatandaşlarının hakları ve hukukun üstünlüğü konularında yeniden sorumluluk alma yetisine sahip olmaması, sürdürülebilir yeniden entegrasyonu sıklıkla zorlaştırmaktadır.

55. Toprak hakları, istihdam ve eğitim dahil olmak üzere toplumsal cinsiyet eşitliğine tarihsel olarak sınırlı önem verilen toplumlarda, kadınlar gelir ve geçim kaynağı olanakları sağlama konusunda önemli engellerle karşılaşabilir. Sürdürülebilir bir geçim kaynağı olmadığında, azınlık topluluklarının geri dönen üyelerinin tekrar yerlerinden ayrılmaları gerekebilir.

56. Din veya inanç azınlıkları da çatışma, geçiş ve çatışma sonrası durumlarda etkili çözüm yollarına erişmede sıklıkla engellerle karşılaşmaktadır. Devletler, uluslararası hukuk uyarınca insan hakları ihlallerinin mağdurlarına etkili bir çözüm yolu sağlamak zorundadır.[140] Çözüm yolları, mağdurların isteklerine ve yerel bağlama bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bazı din veya inanç azınlıkları, faillerin kovuşturulmasından çok ana vatanlarına güvenli bir şekilde dönmeye öncelik vermektedir. Örneğin, zor kullanarak el konulan veya yokluklarında sahiplenilen mülklerinin ve işlerinin iade edilmesi, Suriye'deki bazı Yezidi ve Hristiyan topluluklar için adalet anlayışı ve gelecekteki güvenlikleri açısından çok önemlidir.[141] Bu arada, Irak'taki bazı azınlık toplulukları, etkili bir uzlaşmanın gerçeklerin ortaya çıkarılmasına, kayıpların aranmasına (toplu mezarların açılması dahil) ve ölen ve kaybolan kişilerin anılmasına ceza yargılamalarından daha fazla öncelik verilmesi gerektiğini düşünmektedir.[142] Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Irak Yardım Misyonuna göre Hükümet, mağdurların gerçekleri öğrenme ve tazminat haklarına saygı gösterilmesi, kayıp kişilerin akıbetlerinin tespit edilmesi ve faillerin suçlarından sorumlu tutulması konularında sadece sınırlı düzeyde ilerleme kaydetmiştir.[143]

[134] <https://ecre.org/denmark-experts-contributing-to-coi-reports-condemn-decision-to-deem-damascus-safe-for-return-as-unhcr-reconfirms-its-position-on-returns-to-syria/>.

[135] <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2022/1/11/how-Denmark-hard-line-Syrian-refugees-aid-group-ethical-dilemma>.

[136] <https://www.hrw.org/news/2021/03/10/india-halt-all-forced-returns-myanmar>.

[137] AL IND 5/2019.

[138] UA IND 6/2021.

[139] <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=Zo8NDs>.

[140] ICCPR, madde 2(3); İşkenceye Karşı Sözleşme, madde 14; CEDAW, madde 2; Her Türü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, madde. 6; Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, madde 4.

[141] İstişare - Barışın tesisi.

[142] İstişare - Irak; <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/IraqMassGraves.aspx>

[143] <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI-OHCHR-report-enforced-disappearances.pdf>.

57. Bazı bölgelerde din veya inanç azınlıkları, yerel adalet mekanizmalarının, çatışma veya güvensizlik durumlarından kaynaklanan davalar hakkında etkili bir şekilde hüküm vermek için yeterince bağımsız veya yetkili olmadığını iddia etmektedir.[144]Topluluk düzeyinde kullanılan “gayri resmi” adalet mekanizmaları da çatışmalar sırasında bozulmuş olabilir veya adalet ihtiyaçlarını karşılamak için yeterince bağımsızlığa veya insan haklarıyla uyumlu olmayabilir. Muhtemelen en önemli husus, özellikle yetkililerin din veya inanç azınlıklarının haklarının ihlal edilmesinde suç ortağı veya sorumlu olduğu durumlarda Devletlerin cezasızlıkla mücadele etme iradesine sahip olmamasıdır. Hindistan yetkililerinin, Keşmir'deki - yargısız infazları, zorla kaybetmeleri ve tecavüzleri içeren - insan hakları ihlallerinin[145] cezasız kalmasının üzerine eğilmediklerini ve hesap verebilirliği engellemek ve mağdurların çözüm yollarına erişmesine mani olmak için özel yasalar çıkardıkları ileri sürülmektedir.[146] Nijerya'daki sivil toplum, Hükümetin toplulukları şiddetten korumamasını ve meşru iddiaları soruşturmadaki “isteksizliğini” öne sürerek “Devletin en iyi ihtimalle kasıtlı ihmal göstermesinin veya en kötü ihtimalle suç ortağı olmasının” tarım ve hayvancılıkla uğraşan topluluklarının karşı karşıya kaldığı artan gittikçe artan güvensizliğe katkıda bulunduğunu iddia etmektedir.[147]

58. Bazı din veya inanç azınlıkları, faillerin adalet sistemiyle yüzleşmesini istemektedir, ancak bu süreç konusunda hayal kırıklığına uğrayabilmekte veya bu süreç nedeniyle güçsüz kalabilmektedir. Örneğin IŞİD'in bazı mağdurları, Devletin failleri Irak'ın 2005 Terörle Mücadele Kanunu[148] kapsamında kendilerine karşı işlenen belirli suçlardan ziyade bir terör grubuna “üyelik” veya bir terör grubuyla “iltisaklı olmak” gibi suçlardan yargılanması nedeniyle kendilerini görünmez hissettiklerini, bu durumun kendi yaşadıklarını ve faillerin belirli toplulukları hedef alma örüntülerini belirsizleştirdiğini söylemektedir.

59. Hayal kırıklığı aynı zamanda Hükümetin çözüm yolları sağlama konusundaki sınırlı veya etkisiz çabalarından veya kurumsal güvenin - din veya inanç azınlıklarını her ne olursa olsun resmi bir çözüm yolu aramaktan vazgeçirecek şekilde - tamamen çökmesinden de kaynaklanabilir. Taraflar, azınlıkların Irak'taki barış stratejisinin bir parçası olarak adalet arayışına girmelerine engel olmasa dahi, birçoğu sürecin tamamı konusunda şüphe duymaktadır. [149] Yetkililerin, faillerin el koyduğu, bozduğu veya tahrip ettiği dini ve kültürel mekanların yeniden inşası için çaba göstermemesi, azınlıkların güvenini ve ana vatanlarına aidiyet duygusunu daha da aşındırabilir.[150] Barışın tesisi için sivil aidiyet duygusu da önem taşır. Mercy Corps tarafından yapılan bir araştırmada, Nijerya'da gruplar-arası güven de dahil olmak üzere sosyal bütünlükteki azalmanın “insanların şiddeti destekleme istekliliğinin %43'ten %60'a çıkmasıyla ilişkili olduğu” [151] ve barışın tesisi çabalarını ve kurumsal güveni daha da baltaladığı tespit edilmiştir.

60. Çoğu kez resmi adalet zincirinin ilk halkası olan polisin rolü, etkili çözüm yollarına erişimin sağlanması açısından son derece önemlidir. Pakistan ve İsrail'deki polis memurlarının, Hükümet aktörlerinin sorumlu olduğunun iddia edildiği durumlar da dahil olmak üzere “sorunlardan kaçınmak” için din veya inanç azınlıklarının şikayetlerinden kaçınmaya, bunları görmezden gelmeye veya aktif bir biçimde bunlardan vazgeçirmeye çalıştıkları bildirilmiştir.[152] Azınlık Hakları Grubuna göre, yerleşimci şiddetiyle ilgili olarak İsrail'de yapılan soruşturmanın %85'inden fazlası dava açılmadan kapatılırken, Filistinlilerin yerleşimci saldırılarına ilişkin şikayetlerinin %2'sinden azı mahkumiyetle sonuçlanmaktadır.[153]

[144] örn. Pakistan, Irak, Nijerya, Batı Papua (Endonezya), Hindistan, Sri Lanka, İAFT ve Libya.

[145] https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IN/KashmirUpdateReport_8July2019.pdf.

[146] <https://www.hrw.org/reports/2006/india0906/4.htm>.

[147] <https://www.crisisgroup.org/africa/west-africa/nigeria/262-stopping-nigerias-spiralling-farmer-herder-violence>.

[148] https://www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMI_Report_HRAAdministrationJustice_Iraq_28January2020.pdf, sf. 4.

[149] İki Taraflı - Irak uzmanı.

[150] İki Taraflı - Irak uzmanı.

[151] <https://www.mercycorps.org/research-resources/religion-identity-conflict-northern-nigeria>.

[152] <https://www.hrw.org/node/294323/printable/print>

[153] <https://minorityrights.org/country/palestine/>.

61. CTCDS'den kurtulan din veya inanç azınlıkları mensupları, çözüm yolları ararken kendi topluluklarının içinden ve dışından damgalanmayla karşı karşıya kalabilir. Örneğin, yakın zamanda Ahmedi topluluğu içinde yaşandığı iddia edilen tecavüz vakalarında, Özel Raportöre topluluk içi kurallar nedeniyle kadınların Pakistan polisine gitmelerine izin verilmediği bildirilmiştir.[154] Kadın yine de polise giderse, ailesi de dahil olmak üzere topluluktan atılma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Karakolda ise, özellikle hoşgörüsüzlüğün ve güvensizliğin arttığı mevcut ortam dikkate alındığında, adalet sistemi dahilinde Ahmedilere yönelik yapısal ayrımcılık riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bundan ayrı olarak, muhataplar, Pakistan'da bazı papazların ve Hristiyan kadınların ebeveynlerinin bu kadınları din değiştirdikleri düşünülen Çinli erkeklerle evlendirdiklerini ve bu kişilerin yoksullukları ve savunmasızlıkları nedeniyle bu kadınları hedef alan bir insan kaçakçılığı örgütü olduğunun ortaya çıktığını ileri sürmektedir.[155] Dahası, çatışmayla bağlantılı cinsel şiddetten kurtulan pek çok erkek de damgalanmayla karşı karşıya kalmaktadır. Mağduriyeti erkeklerin “güçlü koruyucular ya da şiddetin faileri” şeklindeki imgesiyle tutarsız gören cinsiyetçi geleneksel “erkeklik” yargıları, erkekler için utanca neden olmaktadır.[156]

62. Çatışma sırasında CTCDS'ye uğrayan mağdurlara yönelik mevcut çözüm yolları, toplumsal baskıları ve damgalanmayı dikkate almayabilir. Irak'ın Yezidi [Kadın] Kurtulanlar Yasası Yezidi, Türkmen, Hristiyan ve Şabak azınlıklarından kadınlar dahil olmak üzere IŞİD'in işlediği suçlardan kurtulan kadınlar için adalete doğru önemli bir adım olmakla birlikte, bu yasa tecavüz neticesinde doğan çocukların durumunu ele almamaktadır.[157] Irak'ın Ulusal Kimlik Kartı Kanunu, ebeveynlerinden biri Müslüman olan bir çocuğun, annesi tecavüze uğramış olsa bile Müslüman olarak kaydedilmesini şart koşmaktadır. Bu durum, Yezidi kadınları çocuklarıyla veya çoğu kez Müslüman babaların çocuklarını kabul etmeyen topluluklarıyla kalmak arasında seçim yapmaya zorlayabilir. Yezidi Kurtulanlar yasası kapsamına girmeyenler dahil olmak üzere Türkmenler[158] gibi diğer azınlıklara mensup Iraklı kadınlar da bu zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

63. Din veya inanç azınlıkları, insan hakları ihlallerinin cezasız kaldığı bir yerel kültürle karşı karşıya kaldıklarında uluslararası mahkemelere veya evrensel yargı yetkisi ilkesini uygulayan yabancı yerel mahkemelere başvurabilir. Rohingya toplumunun durumundan kaynaklanan veya bu durumla ilgili iddialar, Uluslararası Adalet Divanının[160], Uluslararası Ceza Mahkemesinin[159] (“ICC”) ve Arjantin ile ABD'deki yabancı mahkemelerin önüne gelmiştir.[161] ICC Savcısı, Nijerya'nın durumuna ilişkin bir hazırlık soruşturmasını tamamlamıştır ve Ön-Yargılama Dairesinden bir soruşturma yürütme yetkisi talep edebilir. Ayrıca 2021 yılında, BM'nin Daş/IŞİD Tarafından İşlenen Suçlara İlişkin Hesap Verebilirlik Soruşturma Ekibi, IŞİD'in dini bir grup olarak Yezidilere soykırım uyguladığını teyit etmiştir.[162] Mağdurlar adına evrensel yargı yetkisinin kullanılması, büyük mülteci nüfuslarına ve bu tür soruşturmaları yürütme yetkisine sahip özel savaş suçları birimlerine sahip olan Batı Avrupa Devletlerinde adalet arayan Yezidiler ve Suriyeliler arasında yaygınlaşmıştır.[163] İç hukukta adaletin mümkün olmadığı durumlarda alternatif yargı makamları nezdinde çözüm aramak da iyi bir uygulama olarak kabul edilebilir.

[154] İstişare - Pakistan; ve <https://www.samaaenglish.tv/news/2022/01/ahmedi-women-seek-leaderships-explanation-on-rape-ask-tough-questions/>

[155] <https://www.bbc.co.uk/news/world-asia-48260397>;

<https://www.christianitytoday.com/news/2019/december/pakistan-christian-girls-trafficked-brides-china.html>.

[156] <https://www.chathamhouse.org/2019/01/ignoring-male-victims-sexual-violence-conflict-short-sighted-and-wrong>.

[157] <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=27018&LangID=E>.

[158] <http://eprints.lse.ac.uk/102145/>.

[159] <https://www.icj-cij.org/en/case/178/oral-proceedings>.

[160] ICC-01/19-27.

[161] <https://www.justsecurity.org/78358/qa-on-court-ordering-facebook-to-disclose-content-on-myanmar-genocide/>.

[162] <https://www.un.org/press/en/2021/sc14514.doc.htm>.

[163] <https://syriaaccountability.org/wp-content/uploads/A-Step-towards-Justice1.pdf>.

VI. İYİ UYGULAMA

64. Devlet ve Devlet-dışı aktörler, çatışmaların önlenmesi, insani yardım ve barışın tesisi önlemleri dahil olmak üzere din veya inanç azınlıklarının haklarının desteklenmesi ve korunması için yaygın bir biçimde iyi uygulamalar olarak kabul edilen politikalar ve projeler geliştirmiştir. Uygun olduğunda, söz konusu uygulamalar insan hakları esaslı bir yaklaşım korunarak yerel koşullara uyarlanmalıdır.

65. Bazı devletler din veya inanç azınlıklarına yönelik şiddet, ayrımcılık ve nefretin üzerine eğilmek için adımlar atmış ve çabalarını pekiştirme taahhüdünde bulunmuştur. Bu taahhütler, İtalya'nın dini kimliğe dayalı ayrımcılığı ele alma inisiyatifini[164] ve Meksika'nın dini hoşgörüyü teşvik etmek için dinler arası buluşmaları teşvik etmesini kapsamaktadır.[165] Diğer Devletler, İstanbul Süreci[166] yoluyla belgelenen ve Rabat Eylem Planı yoluyla yönlendirilen şekilde, din veya inançlarına bağlı olarak insanlara karşı şiddete, hoşgörüsüzlüğe ve ayrımcılığa teşvikle mücadele etmek için adımlar atmıştır. BM Soykırımı Önleme ve Koruma Sorumluluğu Bürosu, vahşet suçlarına yol açabilecek şiddete teşvik vakalarını önlemek için somut adımlar öneren “Fez Eylem Planını” geliştirmek amacıyla inanç temelli ve laik örgütler de dahil olmak üzere çeşitli aktörleri görevlendirmiştir.[167] Sivil toplum kuruluşları (örneğin Iraklı Azınlıklar Birliği), eğitim müfredatlarında etnik-dinsel çeşitliliği temsil edecek ve bu çeşitliliğe saygı gösterecek şekilde reform yapılması için çalışmıştır.[168]

66. Bazı dini önderler, nüfuz sahipleri ve diğer sivil toplum aktörleri, yapıcı söylemler ve diğer dinler arası girişimler yoluyla uzlaşmayı, barışın tesisini ve çatışmaların önlenmesini desteklemektedir: #Faith4Rights, inanç temelli aktörlerin müşterek olarak insan haklarını destekleyerek uygulamalarını paylaşmalarına ve dinler arası projelere katılmalarına yönelik bir insan hakları çerçevesidir;[169] Çok Dinli Önderler Konseyi projesi, barışın tesisi çabalarını ilerletmek için çatışmanın nedenlerini araştırır;[170] Dini ve Geleneksel Barış Yapıcılar Ağı ise sürdürülebilir barışı desteklemek için toplum tabanındaki barış yapımcıları ve uluslararası aktörleri bir araya getirir.[171] Kutsal Mekanlara İlişkin Evrensel Davranış Kuralları, kutsal mekanların korunmasını iyileştirmek ve topluluklar arası gerilimleri azaltmak için inanç önderleri ve topluluklarıyla ilişki kurulmasını teşvik etmektedir.[172] Sivil toplum, dini barışın tesisi çabalarında kadınların önemli ve olumlu rolünün tanınması için işbirliği yapmıştır.[173] Nijerya'da Mercy Corps, din ya da inanç gruplarının endişelerini paylaşabilecekleri toplumsal projeler dahil olmak üzere işbirliğini ve güveni destekleyen taban inisiyatifleri yürütmektedir. Tüm bu yapıcı çabalar için teşvik ve destek gereklidir.

67. BM, Devletler ve inanç temelli aktörler dahil olmak üzere bazı aktörler, çatışmalar sırasında CTCDS'ye maruz kalan din veya inanç topluluğu mensupları için etkili çözüm yollarını savunmaktadır.[174] BM Genel Sekreterinin Çatışma Bölgelerinde Cinsel Şiddet Özel Temsilcisi, inanç önderleriyle ilişkiler kurulması yoluyla damgalamanın ortadan kaldırılması ve kurtulanların başarılı bir şekilde yeniden entegrasyonunun sağlanması için çaba göstermiştir. [175] Dini nüfuz sahipleri de UNITAD öncülüğündeki IŞİD Mağdurlarına İlişkin Dinler Arası Bildiriyi desteklemek üzere bir araya gelmiş ve CTCDS'den kurtulanlara ve çocuklarına destek çağrısında bulunmuştur.[176]

[164] Görüş - İtalya.

[165] Görüş - Meksika.

[166] <https://www.istanbulprocess1618.info/impact/>.

[167] <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/Plan%20of%20Action%20Advance>

[168] <https://www.usip.org/blog/2021/02/iraq-advocates-aim-reform-education-build-collective->

[169] <https://www.ohchr.org/EN/Issues/FreedomReligion/faith4rights-toolkit/Pages/Index.aspx>.

[170] <https://www.unhcr.org/multi-religious-council-of-leaders.html>.

[171] <https://www.peacemakersnetwork.org/>.

[172] <https://www.sfcg.org/universal-code-of-conduct-on-holy-sites/>.

[173] <https://www.usip.org/publications/2011/05/women-religious-peacebuilding;>

<https://www.usip.org/programs/women-religion-and-peace>.

[174] örn. <https://www.gov.uk/government/publications/declaration-of-humanity-by-leaders-of-faith-and-leaders-of-belief>.

[175] <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/statement/remarks-of-srsg-patten-at-the-conference-of-religious-leaders-on-faith-and-diplomacy-an-intergenerational-dialogue-lindau-germany-4-7-october-2021-special-session-on-emerging-issues-in/>.

[176] <https://www.unitad.un.org/news/iraqi-religious-authorities-adopt-interfaith-statement-victims-isil>.

68. Özel Raportör, din veya inanç azınlıklarına mensup mültecilerin rehabilitasyon ve entegrasyonunu destekleyerek, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve bu kuruluşun İnanç Temelli Örgüt Görev Gücü ile işbirliği içinde gösterilen çabalar dahil olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının çabalarının altını çizmektedir.[177] Bazı kuruluşlar psikologlarla işbirliği yapmakta ve din veya inanç azınlıklarına mensup mültecilere yönelik akıl sağlığı desteği yaklaşımlarının programlanması için mültecilerin inanç kimliklerini ve deneyimlerini göz önünde bulunduran rehberlik hizmeti sağlamaktadır.[178] BM aktörleri, insani yardım müdahaleleri sırasında inanç azınlıklarının özel ihtiyaçlarını ele almak üzere inanç nüfuz sahiplerinin ve topluluklarının katılımını sağlamak için çalışmaktadır.[179] Dini Eşitlik ve Kapsayıcı Kalkınma Koalisyonu aynı zamanda insani yardım aktörlerini “tarafsızlık” ilkesini tekrar düşünmeye ve hem dini eşitsizliklere duyarlı hem de yerlerinden edilmiş din veya inanç azınlıklarının ayrımcılık ve ötekileştirme ölümlerini daha da kötü hale getirmeyen müdahaleleri benimsemeye teşvik etmektedir.[180]
69. Özel Raportör, bazı dijital teknoloji şirketlerinin din veya inanç gruplarına yönelik şiddeti veya ayrımcılığı teşvik eden çevrimiçi söylemlerin yayılmasının üzerine eğilmek için sınırlı adımlar attığına dikkat çekmektedir. Search for Common Ground adlı kuruluş, Facebook ile ortaklaşa olarak, Orta Afrika Cumhuriyetinde bu tür söylem ve yanlış bilgilendirmelerle mücadele etmek üzere bir proje yürütmüştür.[181]
70. Ayrıca BM kuruluşları işbirliği yaparak azınlıklar dahil olmak üzere insani yardıma ihtiyaç duyan kişilere zarar vermemesini sağlamak için sorumlu veri toplama, saklama ve paylaşma ile ilgili temel ilkeler geliştirmiştir.[182] Ancak Haziran 2021'de, BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin, Rohingya mültecilerinin biyometrik verilerini Bangladeş Hükümeti ile paylaşmadan önce eksiksiz veri etki değerlendirmeleri yapılması ve bilgilendirilmiş olur alınması konusunda kendi veri koruma önlemlerini yerine getirmediği ve Bangladeş Hükümetinin bu verileri daha sonra Myanmar ile paylaştığı bildirilmiştir.[183] Uluslararası Kızıl Haç Komitesi ("ICRC") de insani durumlarda savunmasız topluluklar hakkında güvenli bir şekilde bilgi toplamak için veri koruma temel ilkelerine sahiptir.[184] Bu iyi niyetli çabalara rağmen, Ocak 2022'de ICRC'nin veri sunucuları bir siber güvenlik saldırısı sonucunda ile riske girmiş, krizlerden etkilenmiş 500.000'den fazla kişinin kişisel bilgilerini potansiyel olarak tehlikeye atmış ve ICRC'yi aileleri yeniden bir araya getiren bir programı geçici olarak durdurmaya zorlamıştır.[185]

[177] <https://globalcompactrefugees.org/article/faith-action-children-move>;
<https://globalcompactrefugees.org/article/interreligious-committee-refugee-self-sufficiency-peru>.

[178] https://interagencystandingcommittee.org/system/files/faith-sensitive_humanitarian_response_2018.pdf;
https://www.hi-us.org/news_b_psychological_support_for_rohingya_refugees;
<https://www.hias.org/what/psychosocial-care>.

[179] <https://www.unhcr.org/539ef28b9.pdf>.

[180] örn. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/20.500.12413/15718>,
https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/15120/CREID_Working_Paper_1_Online.pdf?sequence=194&isAllowed=y

[181] <http://sfcg.org/central-african-republic/>.

[182] <https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2021-02/IASC%20Operational%20Guidance%20on%20Data%20Responsibility%20in%20Humanitarian%20Action-%20February%202021.pdf>. Ayrıca bkz.

https://unsecb.org/sites/default/files/imported_files/UN-Principles-on-Personal-Data-Protection-Privacy-2018_0.pdf.

[183] <https://www.hrw.org/news/2021/06/15/un-shared-rohingya-data-without-informed-consent>.

[184] <https://www.icrc.org/en/document/icrc-data-protection-framework>.

[185] <https://www.icrc.org/en/document/cyber-attack-icrc-what-we-know>.

VII. SONUÇLAR

71. 1992 Bildirgesinin 30. yıl dönümünün kutlandığı bu yıl, dünya çapında çatışma ve güvensizlik durumları sırasında birçok din veya inanç azınlığının karşı karşıya kaldığı önemli insan hakları zorluklarına odaklanmak büyük önem taşımaktadır. Özel Raportör, azınlıklara yönelik olan ve çoğu kez en azından kısmen bu azınlıkların inanç kimliklerine dayanan, vahşet suçlarına kadar varabilecek insan hakları ihlallerinin ölçeği, ciddiyeti ve sistematik niteliğinden derin endişe duymaktadır. Çatışma ve güvensizlik, din veya inanç özgürlüğü hakkı dahil olmak üzere birçok evrensel insan hakkının kullanılmasına zarar vermektedir ve inanç kimliklerinden ziyade sırf bu hassas ortamlarda yaşamaları ve ayırım gözetmeyen şiddet gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaları nedeniyle diğer toplulukların yanı sıra din veya inanç azınlıklarını da etkileyebilir. Devlet veya Devlet-dışı aktörler, krizler sırasında azınlıkları damgaladıkları, günah keçisi ilan ettikleri ve azınlıklara karşı ayrımcılık yaptıkları durumlarda, din veya inanç ile etnik köken, ırk ve toplumsal cinsiyet gibi diğer kimlik belirleyicilere dayanan önceden mevcut eşitsizlikleri daha da ağırlaştırabilir.

72. Din veya inanç azınlıklarının krizler sırasındaki özel ihtiyaçları ve hassasiyetleri hakkındaki kapsamlı ve ayrıştırılmış verilerin küresel ölçekteki yokluğu dikkate alındığında, bu rapor, etkilenen bir dizi topluluktan elde edilen örnekleri kullanarak söz konusu azınlıkların farklı deneyimlerini belirlemektedir. Rapor, çatışmaların çözümünü daha güç ve çare bulunamaz hale getirebilecek olan, söz konusu azınlıkların deneyimlerinin homojenleştirilmesine ve çatışmaların "dinselleştirilmesine" karşı uyarıda bulunmakta, bunun yerine bağlamsal analizi teşvik etmektedir.

73. Din veya inanç özgürlüğü hakkı, hiç kimseye diğer kişileri ötekileştirme, baskılama veya diğer kişilerin insan haklarını ihlal etme gücü vermez.[186] Aynı şekilde azınlık haklarının kullanılması, azınlık toplulukları içindeki veya dışındaki kişilere karşı ayrımcılığı asla haklı gösteremez.[187] Devletleri, asileri veya teröristleri şiddet sergilemeye öncelikle dini kurallarının motive ettiği düşüncesi, bazı dinlerin doğası gereği "şiddet içerdiği" ve güç kullanarak da olsa karşı konulması gerektiği yönündeki zararlı klişeleri güçlendirmektedir.

74. Genel Sekreterin dile getirdiği gibi, "adalet ve barış birbiriyle çelişen güçler değildir", tam tersine "birbirlerini destekleyebilir ve sürdürebilirler." [188] Bu raporda Özel Raportör, Devletlere ve ilgili diğer paydaşlara, krizler sırasında din veya inanç azınlıklarının haklarını daha iyi koruyabilmeleri ve destekleyebilmeleri ve kapsayıcı çatışma çözümlerine ve barışın tesisi çabalarına insan hakları temelli bir yaklaşımla tutarlı bir şekilde zemin hazırlayabilmeleri umuduyla hem kanıta dayalı analizler hem de pratik tavsiyeler sunmaktadır.

75. BM Genel Kurulu 1981 yılında "insan haklarının ve temel özgürlüklerin, bilhassa [din veya inanç] özgürlüğü hakkının hiçe sayılması ve ihlal edilmesinin insanlık için doğrudan veya dolaylı olarak savaşa ve büyük acılara yol açtığı" gözleminde bulunmuştur.[189] Çatışma ve güvensizlik durumlarında, din veya inanç azınlığı kimliği bir grubu silaha sarılmak için harekete geçirebilir veya topluluklarının ayrımcılık, düşmanlık veya şiddetle hedef alındığı durumlarda söz konusu kimliğin bu azınlığın savunmasızlığını artırdığı yönünde bir korku yaratabilir. Ancak aynı kimlik, geçim kaynaklarındaki büyük değişimlerden ve çoğu kez çatışmaya eşlik eden yerinden edilme durumlarından geçtikleri süreçlerde önemli bir kuvvet ve kendi toplulukları ve toplumun geneli ile dayanışma kaynağı da olabilir.

76. Bir topluluğun insan haklarına yönelik bir risk, toplumun tamamı için bir risk oluşturur. Özel Raportör, "toplumların tüm sesler duyulduğunda, tüm fikirler dikkate alındığında; [ve] tüm vatandaşlar katıldığında geliştiğini" hatırlatarak,[190] hem Devlet hem de Devlet-dışı aktörlere insan haklarını yerine getirme ve gerek savaş gerekse barış zamanlarında azınlıklar da dahil olmak üzere farklı din veya inanç sistemlerine saygı gösterme, destekleme ve koruma çağrısında bulunmaktadır.

77. Özel Raportör, çatışma ve güvensizlik durumlarındaki din veya inanç azınlıklarına mensup kişilerin maruz kaldığı iddia edilen hak ihlallerine ilişkin acil endişelerin üzerine eğilmek için aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır.

[186] ICCPR madde 5(1).

[187] A/75/385, paragraf 11.

[188] S/2004/616, paragraf 21.

[189] 1981 Bildirgesi, giriş.

[190] A/HRC/16/45, paragraf 44.

VIII. TAVSİYELER

78. Devletler:

(a) Din değiştirmeye ve dinin kutsallarına hakarete karşı yasaları yürürlükten kaldırarak, dinlerini veya inançlarını açıklamalarına yönelik kısıtlamaları iptal ederek ve tüm dezavantajlı gruplardan görüşlerinin alınması yoluyla kapsamlı ayrımcılıkla mücadele yasaları kabul ederek azınlıklara yönelik din veya inanç özgürlüğünü desteklemeli ve korumalıdır.[191]

(b) Uluslararası insan hakları hukukuyla ve standartlarıyla tutarlı bir şekilde,[192] din veya inanca dayalı ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete (çevrimiçi ve çevrimdışı) teşvikin yasaklanmasına yönelik yükümlülüklerini yerine getirilmeli ve ihlalleri kınamalı ve kovuşturmalıdır. Buna, COVID-19 salgını gibi krizlerin din veya inanç azınlıklarına karşı silah olarak kullanılması da dahildir.

(c) Şiddet içeren aşırılığı ve şiddete teşviki aktif bir şekilde önleyen ve bunlara karşı çıkan dini önderleri, aktörleri ve kuruluşları mali olarak veya başka yollarla desteklemek dahil olmak üzere, şiddet içeren aşırılığı önlemeye yönelik insan hakları temelli bir yaklaşım uygulamalıdır.

(d) Din veya inanç azınlıkları dahil olmak üzere azınlıkların barış yapma, barışın tesisi ve geçiş dönemi adalet süreçlerine etkin katılımını sağlamalı ve bunun negatif bir barıştan sürdürülebilir, pozitif bir barışa geçişte yaygınlaştırılması gerektiğini kabul etmelidir. BM Güvenlik Konseyinin 1325 (2000) sayılı kararını hatırlanarak, kadınlar barışın ve güvenliğin desteklenmesinde ve sürdürülmesinde bir rol oynamalıdır.

(e) İnsani yardım aktörlerinin - ayrımcılık yapılmaksızın ve din veya inanç azınlığı gruplarına gereken özen gösterilerek - yardıma muhtaç olan tüm nüfuslara tam ve koşulsuz erişimini garanti etmelidir.

(f) Uluslararası ilkelerle ve kurullarla tutarlı bir şekilde,[193] insan hakları ihlali mağdurları için hukuk yollarına ve tazminatlara etkili bir erişim ve bunu yaparken - çatışma veya güvensizlik süreçleri sırasında Devlet yetkilileri veya diğer taraflarca azınlıklara uygulanan şiddeti kovuşturmak da dahil olmak üzere - koruma sağlamalıdır. Alınan tedbirler, insanların inanç kimlikleri temelinde kasıtlı olarak hedef alınmasının nasıl ayırt edici zararlara yol açtığına duyarlı olmalıdır.

(g) Çatışma ve güvensizlik nedeniyle ülke içinde veya uluslararası düzeyde yerlerinden edilmiş din veya inanç azınlıklarının ülkelerine geri dönüşlerinin her zaman gönüllü, güvenli ve sürdürülebilir olmasını sağlamalıdır. Devletler, geri dönenlerin veya mültecilerin topluma entegre olmasına özellikle dikkat etmeli ve şiddet mağdurlarının yeterli mali ve psikolojik yardım almalarını sağlamalıdır.

(h) İlerlemeyi halka açık olarak takip ederken, barışa ve güvenliğe giden uygulanabilir yolları şekillendirmek amacıyla, şiddeti teşvik etmek için siyasi, ekonomik, sosyal ve sivil yönetim başarısızlıklarının istismarı dahil olmak üzere zararların çeşitli yapısal nedenlerini dikkate almalıdır. Bu çabalar Gündem 2030 taahhütlerinden kaynaklanmaktadır ve Devletlerin “geride kimseyi bırakmamasını” sağlamaktadır.[194]

(i) Risk altındaki kadınları korumaya yönelik erken uyarı sistemlerinin toplumsal cinsiyetlere göre oluşturulması dahil olmak üzere, en fazla risk altında olan toplulukları kapsayan şiddet önleme stratejileri yoluyla erken uyarı ve müdahale sistemlerine olanak sağlamalıdır.[195]

(j) Vatandaşlığa erişim için adil, ayrımcı olmayan ve şeffaf süreçler sağlamalı; azınlıklara mensup kişilerin kendilerini doğrudan etkileyen konularda alınan kararları etkin bir şekilde etkileyebilmeleri için ulusal ve yerel düzeylerde işbirliğine dayanan, istişari mekanizmalar oluşturmalı ve özel tedbirler yoluyla adil bir toplumsal cinsiyet temsili sağlamalıdır.

(k) Bireylerin ve grupların kendi din veya inanç kimliklerine sahip olmalarına, bu kimlikleri değiştirmelerine veya belirlemelerine olanak veren çerçeveler oluşturmalı; var olan mekanizmaları tanımalı ve korumalıdır.

(l) Karşılıklı saygıyı, dini çeşitliliği ve insan haklarını teşvik etmek amacıyla, medya yoluyla gerçekleştirilenler dahil olmak üzere, etkiyi ölçen entegre geri bildirim döngülerine sahip eğitim programları, akranlar arası öğrenme ve farkındalık oluşturma kampanyaları uygulamalıdır.

[191] BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği/Equal Rights Trust, Azınlık Haklarının Korunması: Kapsamlı Ayrımcılıkla Mücadele Mevzuatının Geliştirilmesi için Pratik Bir Kılavuz (2022’de çıkacak).

[192] A/HRC/RES/16/18; Rabat Eylem Planı; Beyrut Bildirgesi ve Haklara Yönelik İnanca ilişkin 18 Taahhüdü.

[193] A/RES/60/147.

[194] <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/leave-no-one-behind>.

[195] CEDAW/C/GC/30, paragraf 33.

79. Birleşmiş Milletler, çok taraflı kuruluşlar ve bağışçı toplumu:

(a) Din ve çatışmalar arasındaki ilişki hakkında geniş genellemelerden kaçınmalıdır. Politika yapıcılar, durumları "dinselleştirmenin" ve çatışmadaki taraflardan birinin tercih ettiği söylemi kasıtsız olarak sürdürmenin risklerinin farkında olmalıdır.

(b) Din veya inanç azınlıkları dahil olmak üzere insan haklarını savunan yerel sivil toplum kuruluşlarına verilen desteği artırmalıdır. Yerel kuruluşlar sağlam temellere dayanan çözümler sağlayabilir, ihlalleri belgeleyebilir ve risk altındaki grupların kapasitesini geliştirebilir; böylece Devlet veya Devlet-dışı aktörlerin din veya inanç azınlıklarına yönelttiği nefret döngülerini kırmaya yardımcı olabilir.

(c) İlgili saha temelli BM kurumlarının, din veya inanç azınlıkları dahil olmak üzere azınlık hakları konusunda yeterli özel uzmanlığa sahip olmalarını ve çatışmaların önlenmesi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri dahil olmak üzere daha kapsamlı BM öncelikleri ile bütünsel ilişkilerini ve bağlantılarını anlamalarını sağlamalıdır.

(d) Din veya inanç azınlıklarına karşı ayrımcılık yapmak veya başka şekillerde zarar vermek için kullanılacak nitelendirilebilir veri kümelerinin toplanması, saklanması ve kullanılmasıyla ilgili risklerin farkında olmalı ve bu riskleri azaltmalıdır.

Program göstergeleri ve raporlama gereklilikleri, gereksiz hassas bilgilerin toplanmasını önleyecek şekilde tasarlanmalı ve ilgili personel dijital güvenlik konusunda eğitilmelidir.

(e) Bunu yapmanın güvenli olduğu durumlarda, insani yardım bağlamında azınlık gruplarına ilişkin ayrıştırılmış verilerin kapsamlı ve rızaya dayanan bir şekilde toplanmasını ve paylaşılmasını desteklemeli, böylece bu toplulukların ötekileştirilmiş nitelikleri nedeniyle saklı kalmış sorunların belirlenmesini kolaylaştırmalıdır.

80. Sivil toplum aktörleri (inanç temelli aktörler dahil):

(a) Dinler arası ilişkileri desteklemeli (#Faith4Rights çerçevesi yoluyla olanlar dahil), din veya inanç toplulukları hakkındaki özelleştirici söylemlere karşı çıkmalı ve din veya inanca dayalı olarak insanlara karşı ayrımcılık, düşmanlık veya şiddeti teşvik eden nefretten kaçınmalı ve bunu açıkça kınamalıdır. İnanç temelli önderler ve nüfuz sahipleri, otoritelerini kapsayıcı, barışçıl ve adil çatışma çözümlerini desteklemek ve bilhassa din veya inanç adına ortaya çıkan gerginlikleri önlemek için kullanmalıdır.

81. İnsani yardım aktörleri:

(a) Din veya inanç azınlıkları dahil olmak üzere, etkilenen toplulukların bir ihtiyaç ve kapasite temelli değerlendirmesini sistematik olarak dahil etmelidir. İnsani yardım müdahaleleri, din veya inanç azınlıklarına karşı ayrımcılığa neden olmaktan veya ayrımcılığı pekiştirmekten kaçınmalıdır.

(b) Yerinden edilen her bir kişinin mülteci statüsünün sonlandırılmasına itiraz etme hakkına sahip olmasını sağlamalıdır; Devletler ise, geri dönüşün güvenli olduğuna dair hükümet iddialarını ciddi şekilde değerlendirecek prosedürlerin BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin gözetimiyle mevcut olmasını sağlamalıdır.

82. Dijital teknoloji şirketleri ve medya genel olarak:

(a) Sosyal medya dahil olmak üzere dijital teknoloji şirketleri, içerik moderasyonu uygulamalarına girişirken:

(i) Rabat Eylem Planının altı kısımlı eşik testi dahil olmak üzere ayrımcılık, düşmanlık ve şiddete teşvikle mücadeleyle yönelik ilgili uluslararası insan hakları normlarını ve standartlarını uygulamalıdır;

(ii) teşvik riskini dirayetle değerlendirmek için yerel dilsel, sosyal ve siyasi bağlamları dikkate almalıdır ve

(iii) din veya inanç azınlıklarının söylemlerini ve korunan sözlerini ötekileştirmekten veya silmekten kaçınmalıdır.

(b) Azınlıklar dahil olmak üzere din veya inanç toplulukları hakkında haber yapmak için, klişelerden ve genellemelerden kaçınmaya, çeşitliliği tasvir etmeye ve bağlamı açıklamaya yönelik iyi uygulamaları içeren medya temel ilkelerini benimsemelidir.[196]Gazeteciler ve diğer içerik üreticileri bunlara uygun şekilde eğitilmelidir.

83. Özel işletmeler:

(a) BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler doğrultusunda insan haklarını desteklemeli ve bunlara saygı göstermelidir. İş dünyası, gruplar arasında gerilim yaratan veya gerilimi daha da artıran ya da din veya inanç azınlıklarını hedef alan şiddete yol açan eylemlerden kaçınmalıdır. İş dünyası, geniş kapsamlı toplumda dezavantaj ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalan din veya inanç azınlıklarının uygun üyeleri için fırsatlar sağlamaya çalışmalıdır.

[196] www.fundacionalfanar.org/islamandjournalism/.

“Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. İçeriğinden yalnızca Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Antalya Şubesi sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır”